

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Ścieżki rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego – lokalny wymiar wielofunkcyjności

DR NATALIA BARTKOWIAK-BAKUN

RECENZENCI

Prof. dr hab. Anna Matuszczak
Prof. dr hab. Walenty Poczta

Materiał opracowany przez Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu – Partner KSOW.
Operacja współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej
„Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich rozważania teoretyczne i koncepcja badań.....	4
1.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich rozważania teoretyczne	4
1.2. Koncepcja badań	7
2. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.....	11
2.1. Ocena potencjału obszarów wiejskich dla wybranych funkcji	11
2.2. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	17
3. Pomiar wielofunkcyjności obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego i jego zróżnicowanie.....	21
4. Rozpoznanie zależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wielofunkcyjnością badanych gmin	25
5. Wyniki badań ankietowych.....	27
Wnioski i rekomendacje.....	59
Głosy w dyskusji	60
Spis tabel	65
Spis rysunków	66
Spis literatury	68

Wstęp

Wieś, czy też szerzej rozumiane obszary wiejskie stanowią ponad 90% powierzchni kraju. Naturalnie zatem są miejscem lokalizacji zasobów przyrodniczych, społecznych, kulturalnych i gospodarczych. Tradycyjnie przez wieki wieś była synonimem rolnictwa, które było podstawą gospodarowania. Obecnie odsetek mieszkańców wsi utrzymujących się wyłącznie z rolnictwa stanowi mniej niż 10% (PSR 2020). Obserwujemy proces dezagraryzacji wsi (odrolniania), którego wyrazem są miejscowości gdzie nie funkcjonuje działalność rolnicza lub ma niewielkie znaczenie. Zjawisku temu towarzyszy proces depopulacji (zmniejszania liczby mieszkańców wsi), czy zanikania wsi. Jedną z przyczyn tego stanu jest ograniczona liczba pozarolniczych miejsc pracy, która wynika z jej pierwotnej monofunkcyjności. Koncepcją stanowiącą odpowiedź na występujące problemy obszarów wiejskich jest idea wsi wielofunkcyjnej, która zakłada dywersyfikację gospodarki poprzez wielość realizowanych funkcji dostarczających miejsc pracy w różnych sektorach, pozwalająca na zapewnienie infrastruktury i usług. W rezultacie kluczowym wyzwaniem dla obszarów wiejskich jest rozpoznanie zasobów i umiejętne ich wkomponowanie w nowe funkcje obszarów wiejskich, co jest zadaniem dla władz lokalnych i regionalnych.

Zrealizowane badanie pt. *Ścieżki rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego – lokalny wymiar wielofunkcyjności*, stanowi informację o zróżnicowaniu funkcjonalnym na obszarach wiejskich, które jest wyrazem uruchamianych potencjałów przez władze lokalne, wspólnoty samorządowe i inne podmioty (m.in. przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe). Wyniki badań pozwoliły na przedstawienie sytuacji obszarów wiejskich, szczególnie zachodzących zmian w kontekście wielofunkcyjności.

1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich rozważania teoretyczne i koncepcja badań

1.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich rozważania teoretyczne

Zainteresowanie wielofunkcyjnością obszarów wiejskich Wilkin (2011, s. 29) upatruje w trzech przyczynach: zmniejszeniu ekonomicznego znaczenia rolnictwa (tak w wymiarze miejsca pracy i źródeł dochodów), co stwarza pole dla wzmocnienia pozarolniczych funkcji wsi. Po wtóre obszary wiejskie obejmują ponad 90% obszaru kraju stanowią i tym samym rezerwuar zasobów przyrody, ludzkich, produkcyjnych, a także kultury, pozostając w obszarze zainteresowania całego społeczeństwa (nie tylko mieszkańców wsi)¹. Zachodzące zmiany na obszarach wiejskich, szczególnie realizowane nowe funkcje, wymagają zintegrowanego podejścia wielu polityk, co wpływa na realizowane cele i ukierunkowanie terytorialne podejmowanych działań. Jest to trzecia przesłanka będąca pochodną przejścia z sektorowego do terytorialnego podejścia do rozwoju obszarów wiejskich.

Współczesna odsłona wielofunkcyjnego rolnictwa i wsi jest odmienna od tradycyjnej, która była jej naturalnym atrybutem. Wynikała ona z samowystarczalności wsi w zakresie artykułów żywnościowych, realizowanych usług i oferowanych dóbr. Charakter jej był wymuszony niskim powiązaniem rolnictwa z rynkiem, czego skutkiem była ograniczona siła nabywcza chłopów. Obecnie wielofunkcyjność rolnictwa zorientowana jest na zewnątrz gospodarstwa i służy zaspokajaniu potrzeb: społecznych, środowiskowych i kulturowych. Jest wynikiem kontraktu, którego stroną w procesie realizacji instrumentów polityki lokalnej jest rolnik (Wilkin 2011, s. 30).

Koncepcja wsi wielofunkcyjnej wg Wilkina (2011, s. 33) jest synonimem wsi żywotnej ekonomicznie, co oznacza dostęp do miejsc pracy w różnych sektorach gospodarki, przy zapewnieniu dostępu do infrastruktury i usług publicznych dla mieszkańców. Przywołana dywersyfikacja jest ważna zarówno dla ludności rolniczej i pozarolniczej. Do działań sprzyjających dywersyfikacji funkcji społeczno-ekonomicznej wsi zalicza się (Roszkowska - Mądra 2009, s.88, za Spsychalski, 2004):

- wspieranie nierolniczych przedsięwzięć gospodarczych w gospodarstwach rolnych,
- kształtowanie prorynkowej struktury produkcji rolnej i warunków użytkowania

¹Koresponduje z poszukiwaniami efektów działań rolnictwa w sferze ekonomiczno-produkcyjnej, przyrodniczej i kulturowej (por. szerzej Wilkin 2011).

ziemi rolniczej,

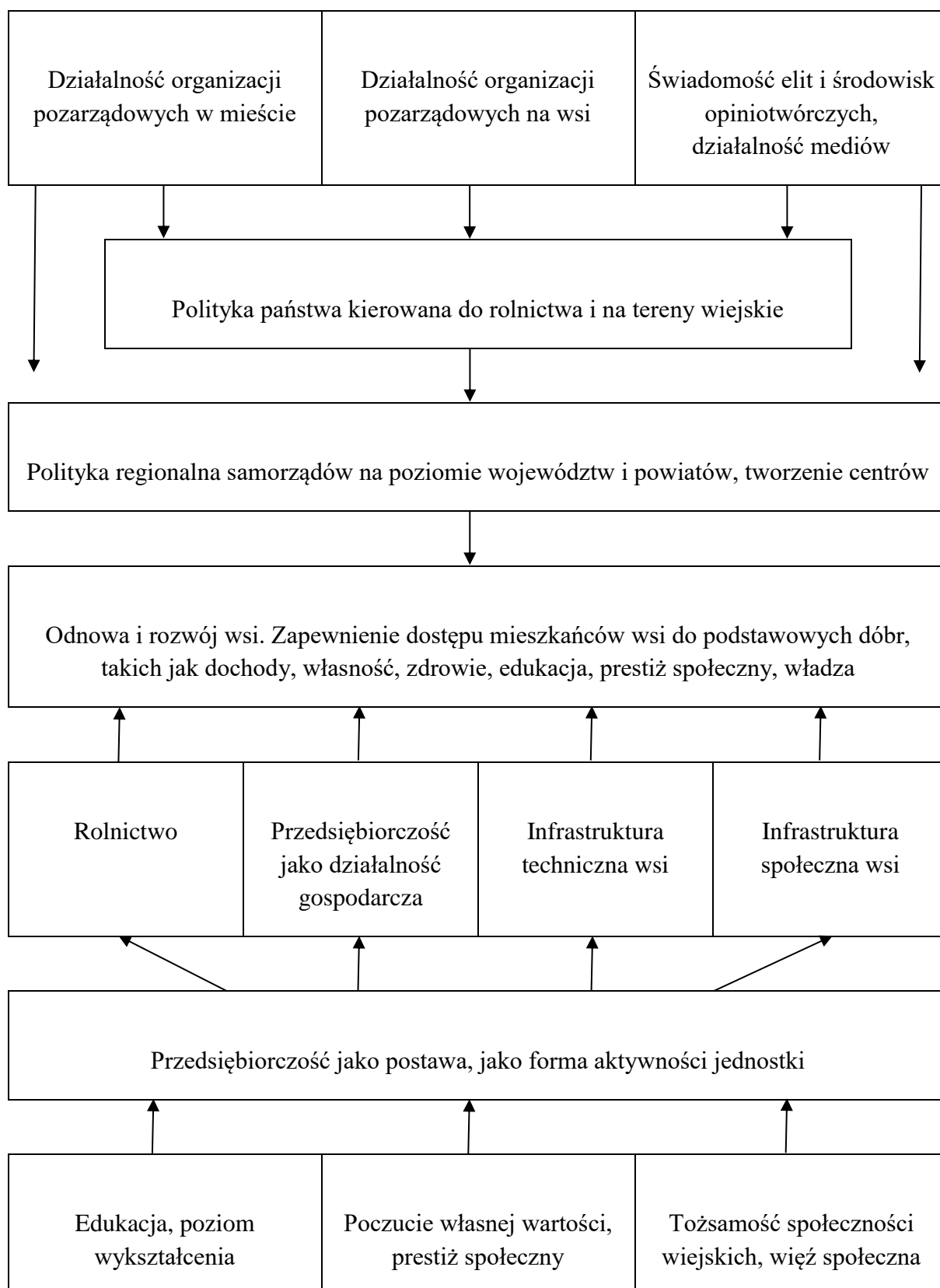
- doskonalenie infrastruktury technicznej i społecznej dla ułatwienia działalności gospodarczej,
- podnoszenie poziomu wykształcenia i wzrost możliwości i jakości kształcenia zawodowego, rozwój doradztwa,
- kształtowanie pozytywnych modeli aktywności obywatelskiej i etosu liderów lokalnych w pobudzaniu rozwoju gospodarczego,
- wybór efektywnej, adekwatnej do potrzeb i możliwości, nastawionej na innowacyjność i przedsiębiorczość polityki rozwojowej.

Przywołane zadania domyka Rosner (2002, s. 9) w definicji wielofunkcyjności jako stymulanty rozwoju kształtującej strukturę społeczno-gospodarczą, która w efekcie kreuje środowisko przyjazne społeczności lokalnej (poprzez wzrost zamożności mieszkańców, zrównoważenie rynku pracy, realizację aspiracji). Z kolei Kłodziński (2001, s. 23) rozwój wielofunkcyjny przekuwa w działanie polegające na umiejętnym wkomponowaniu w wiejską przestrzeń nowych funkcji pozarolniczych. Podkreśla, że jest to jedna ze ścieżek rozwoju, która nie może być postrzegana jako „cudowne lekarstwo” na problemy wsi i rolnictwa². Określa również pewne warunki niezbędne do których należą: przedsiębiorczość wzmocniona wsparciem władz lokalnych, kapitał a także inne czynniki kreujące rozwój lokalny. Przebieg samego procesu będzie odmienny i zależny od potencjału oraz lokalnych warunków (Kłodziński 2001, s. 27)(Rys. 1.1). Powrót do lokalności stanowi w wymiarze zasobów, relacji między miastem a wsią, inicjatyw lokalnych i liderów (aktorów lokalnych) kluczowy element procesu. Określany jako krok naprzód po okresie modernizacji rolnictwa (van der Ploeg i Roep 2003, s. 12).

Ujmując ewolucyjnie wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich można za Kłodzińskim (2008, s. 15-24) wytyczyć działania ukierunkowane na trzy podstawowe obszary:

- podnoszenia poziomu życia rodzin wiejskich poprzez poprawę warunków pracy i wyników finansowych w gospodarstwach rolnych (poprawa wyposażenia infrastrukturalnego, postęp techniczny i organizacyjny, lepszy dostęp do informacji, poprawa struktury obszarowej),

² W odniesieniu do stref peryferyjnych efektywne stosowanie koncepcji wielokierunkowego rozwoju jest trudniejsze (Heffner 1997).

Rys. 1.1. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich

Źródło: Rozwój przedsiębiorczości... (2002, s. 38)

- tworzenia nowych miejsc pracy poza rolnictwem i zapobieganie odpływowi ludności (rozszerzanie oferty usług na poziomie lokalnym i tworzenie oferty usługowej na rynek regionalny i krajowy),
- pobudzanie inicjatyw lokalnych oraz opracowywanie własnych scenariuszy rozwoju (integracja wszystkich aktorów na poziomie lokalnym, kreowanie własnego wizerunku, przyciąganie inwestorów zewnętrznych).

Kwestia wielofunkcyjności obszarów wiejskich w polskiej literaturze podjęta została przez Kostrowickiego (1976), jednak ze względu na swoją złożoność towarzyszą jej trudności metodyczne (Stola 1987; Kłodziński 1996, 2008, 2012; Czarnecki 2009).

W dyskusji międzynarodowej kontekst wielofunkcyjności również rozpatrywany jest na poziomie lokalnym, ponieważ jest to przestrzeń w której koncepcja jest wdrażana najczęściej (Wilson 2009). Od blisko 30 lat obserwujemy zwrot ku lokalnym wspólnotom, jako krytycznemu miejscu dla wytyczania ścieżki zmian na obszarach wiejskich (Chaskin 2008). Samo pojęcie wielofunkcyjności może być dobrą soczewką dla oceny ścieżek rozwoju obszarów wiejskich, obrazując spektrum od słabej po silną wielofunkcyjność (Wilson 2009).

1.2. Koncepcja badań

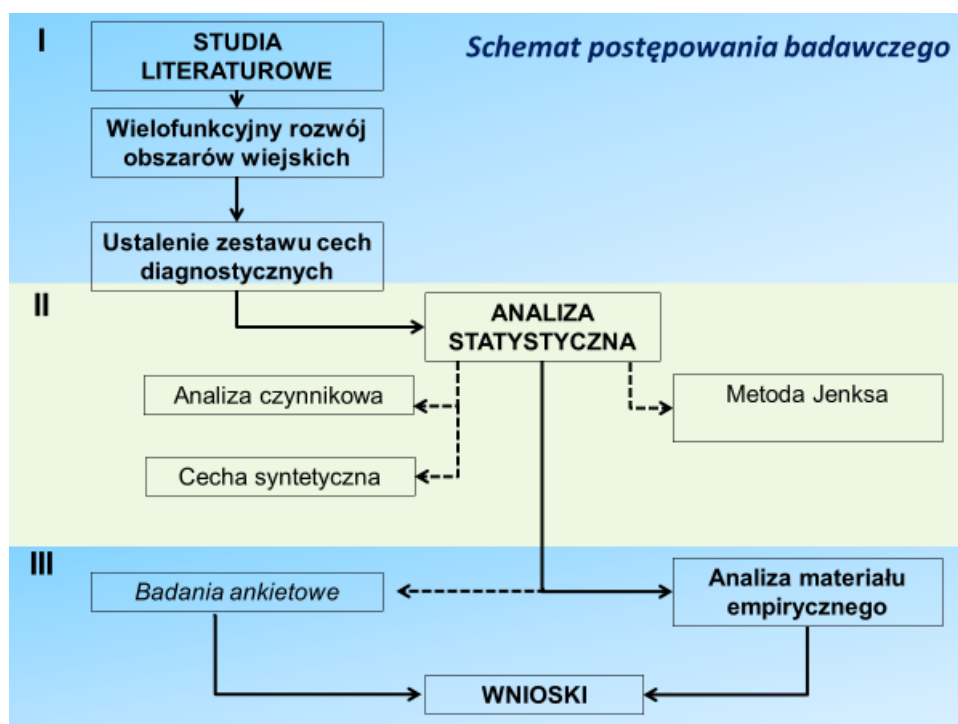
Celem badań jest rozpoznanie funkcji obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, wraz z pomiarem wielofunkcyjności dla wzmocnienia planowania rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich.

Realizacja założeń projektu wymagała wykonania poniższych zadań:

- Opracowanie postępowania badawczego w oparciu o literaturę przedmiotu i dotychczasowe doświadczenie autora.
- Przygotowanie narzędzia badawczego – kwestionariusza wywiadu dla władz lokalnych lub ich przedstawicieli.
- Weryfikacja narzędzia (badania pilotażowe). Właściwe badanie poprzedzone zostało weryfikacją narzędzia, która obejmuje: sprawdzenie zrozumienia stawianych pytań, czasu trwania wywiadu, łatwości pozyskania odpowiedzi, przyjętej struktury, czy ewentualnych braków, które mogą okazać się wartościowe z punktu widzenia postawionego celu badań.
- Realizacja badań. Opracowanie statystyczne. Wykorzystano technikę wywiadu telefonicznego z kwestionariuszem.
- Delimitacja funkcjonalna obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

- Pomiar i zróżnicowanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.
- Rozpoznanie zależności między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wielofunkcyjnością.

Do realizacji założeń celu badań posłużono się w sposób pośredni lub bezpośredni zróżnicowanymi metodami badawczymi, które stanowiły podstawę do realizacji poszczególnych zadań. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą zawiera tabela 1.1. Wykorzystane metody przenikają się między zadaniami i uzupełniają, przy każdym z zadań wskazano metodę wiodącą dla danego etapu. Logika postępowania badawczego zamieszczona została na rysunku 1. 2.

Rys. 1.2. Schemat postępowania badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęty w badaniu sposób pomiaru rozwoju wielofunkcyjnego zawarto w tabeli 1.2. (zmienne wraz z wagami)³.

Punktem wyjścia do doboru celowego jednostek był poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin, zbadany dla roku 2019. Rozkład przestrzenny miary zawarto na rysunku (rys. 1.3). Podmiotem badań były gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Badania ankietowe przeprowadzono pośród 38 przedstawicieli władz lokalnych (N=38).

Ze względu na brak danych na poziomie gmin, delimitację funkcjonalną obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego przeprowadzono na poziomie powiatów.

³ Por. szerzej Kutkowska i inni (2010).

Wyniki badań przedstawiono z wykorzystaniem metod kartograficznych, tabel i infografik.

Tabela 1.1. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą badań

Zadanie	Metoda
Opracowanie postępowania badawczego	Studia literaturowe.
Przygotowanie kwestionariusza ankiety	Analiza czynnikowa. Wyniki badań autorki dotyczące identyfikacji czynników rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce (Bartkowiak, Poczta 2012). Studia literaturowe i wyniki badań nad oceną potencjału obszarów wiejskich Polski (Mazur i inni, 2018).
Dobór próby badawczej	Syntetyczny pomiar rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego (Bartkowiak-Bakun 2020)
Realizacja badań	Wywiad telefoniczny
Prezentacja wyników badań	Statystyki opisowe. Infografiki. Przedstawienie wyników w przekrojach: otrzymanych odpowiedzi, poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego podmiotu przed pandemią, potencjału ludnościowego gminy.
Zróznicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	Typologia za: Wysocki 1996
Ocena poziomu wielofunkcyjności	Miara syntetyczna (bezwzorcowa). Statystyki opisowe. Kartogram.
Rozpoznanie zależności między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wielofunkcyjnością.	Statystyki opisowe. Analiza wariancji, testy post hoc.

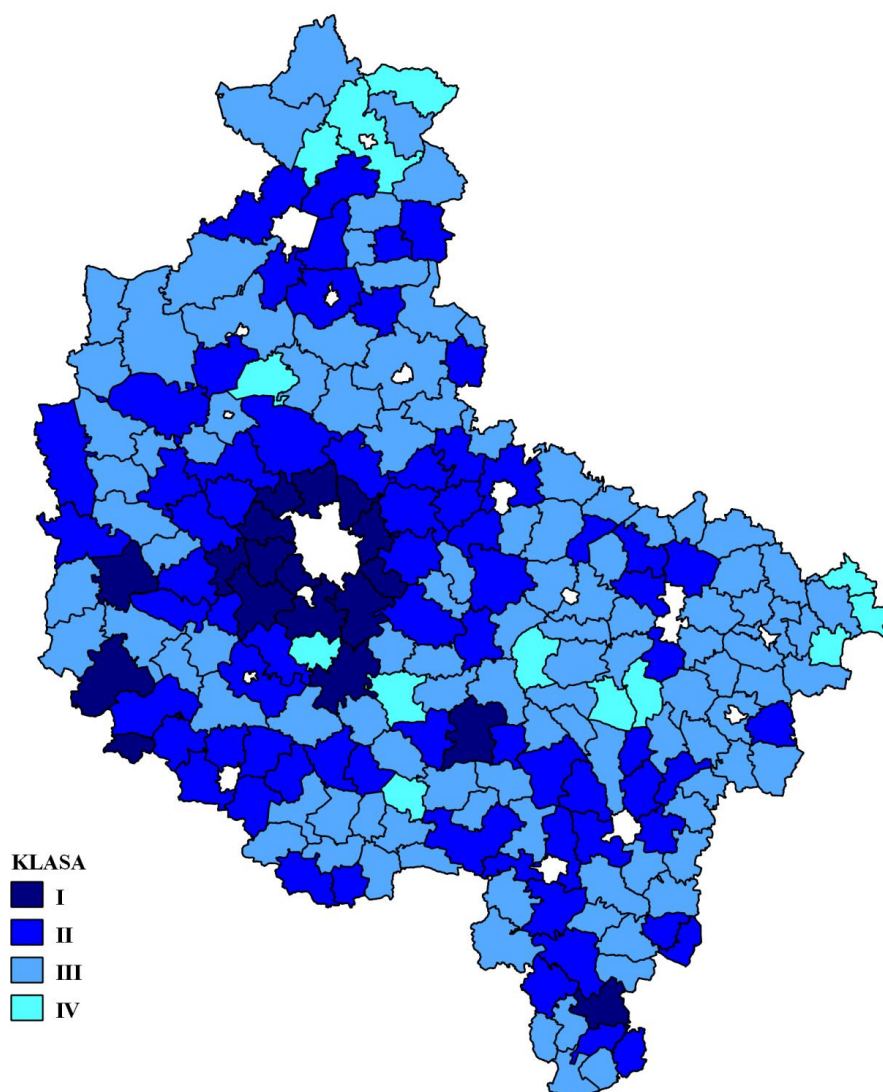
Źródło: opracowanie własne

Szczegółowe informacje dot. przyjętej metodyki badań zawarte zostały w przypisach. Ze względu na charakter pracy (ekspertyza), ograniczono rozbudowę części metodycznej.

Tabela 1.2. Zmienne opisujące wielofunkcyjny rozwój wraz z przyjętymi wagami

L.p.	Wskaźnik	Waga
1.	Udział obszarów chronionych (% pow. ogółem)	0,15
2.	Gospodarstwa utrzymujące się głównie z pracy w rolnictwie (% gospodarstw domowych)	0,25
3.	Gospodarstwa prowadzące działalność pozarolniczą (% gosp. indywidualnych)	0,20
4.	Podatek od nieruchomości (zł/ mieszkańca)	0,25
5.	Suma podatku PIT i CIT/ podatek rolny (iloraz)	0,15

Źródło: Kutkowska i inni (2010).

Rys. 1.3. Rozkład przestrzenny rozwoju obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim

Źródło: Kutkowska i inni (2010).

2. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego

2.1. Ocena potencjału obszarów wiejskich dla wybranych funkcji

Pomiar potencjału obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego zmierzony został dla trzech podstawowych funkcji: rolnictwa, leśnictwa i turystyki⁴. Przyjęto, że nowe funkcje obszarów wiejskich kształtowane są na kanwie naturalnych uwarunkowań rozwoju. W rezultacie możliwym jest przyjęcie szerszego katalogu funkcji: rolniczo-leśnej, przyrodniczo-krajobrazowej, turystyczno-rekreacyjnej, rezydencjalno-mieszkaniowej i społeczno-kulturowej (Mazur i inni, 2018). Przy czym rozszerzony katalog był przedmiotem oceny władz lokalnych.

Pomiar potencjału wykonano posługując się miarą syntetyczną (bezwzrocową). W badaniu rozpoznanie potencjału możliwości rozwoju rolnictwa przeprowadzono posługując się cechami:

- wskaźnik waloryzacji jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (pkt.),
- średnia wielkość gospodarstwa rolnego (ha).

Z kolei uwarunkowania dla rozwoju funkcji leśnej zmierzone zostały przy użyciu zmiennych:

- wskaźnik lesistości (%)
- wskaźnik ograniczeń gospodarczych (pkt.)
- wskaźnik waloryzacji jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (pkt.)

Rozpoznanie potencjału do rozwoju funkcji turystycznej jest istotne z punktu widzenia planowania rozwoju i uruchomienia posiadanych zasobów. Pomiar przeprowadzono z wykorzystaniem wskaźników:

- obszarów cennych przyrodniczo (pkt.),
- atrakcyjności przyrodniczej,
- położenia względem zbiorników wodnych,
- udziału trwałych użytków zielonych w użytkach rolnych.

Rozkład przestrzenny potencjału wybranych funkcji zamieszczono na rysunkach (rys. 2.1, 2.2, 2.3).

Potencjał dla funkcji rolniczej w województwie wielkopolskim jest bardzo zróżnicowany. W grupie gmin I klasy o największym potencjale znalazło się 30 jednostek. Tereny te charakteryzowały się bardzo dobrymi warunkami do rozwoju rolnictwa. Prawie 40%

⁴ Pomiar potencjału przeprowadzono w sposób dedykowany z uwzględnieniem funkcji

(81) badanych gmin zgrupowano w II klasie o średnim poziomie funkcji rolniczej. Wszystkie zmienne zostały określone na poziomie średnim.

Klasa III - obejmuje 68 gmin, których poziom można określić jako poniżej średniej. Były to w większości gminy wiejskie o niekorzystnych warunkach przyrodniczych (przede wszystkim gleby gorszej jakości z punktu widzenia użytkowania gruntów rolnych), o gorszej strukturze agrarnej (mniejsze zagęszczenie gospodarstw powyżej 10 ha UR).

Ostatnią grupę reprezentują jednostki o niskim poziomie potencjału funkcji rolniczej. Są to jednostki o dużym udziale powierzchni leśnych, charakteryzujące się słabymi uwarunkowaniami przyrodniczymi w pożądanym obszarze. Grupa ta charakteryzuje się problemami strukturalnymi, wyrażającymi się dużym rozproszeniem rolnictwa. Ich sytuację dodatkowo pogarsza peryferyjne położenie, które utrudnia uruchomienie procesów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Środowisko przyrodnicze jest kluczowe dla rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich. Do oceny atrakcyjności obszarów wiejskich wykorzystano mierniki: wskaźnik obszarów cennych przyrodniczo i atrakcyjności przyrodniczej (uwzględniono powierzchniowe formy ochrony przyrody, takie jak parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты przyrody i pomniki przyrody), a także obecność zbiorników wodnych⁵. Uwzględniono także udział trwałych użytków zielonych, czyli łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych, jako element uwarunkowań rozwoju dla funkcji turystycznej.

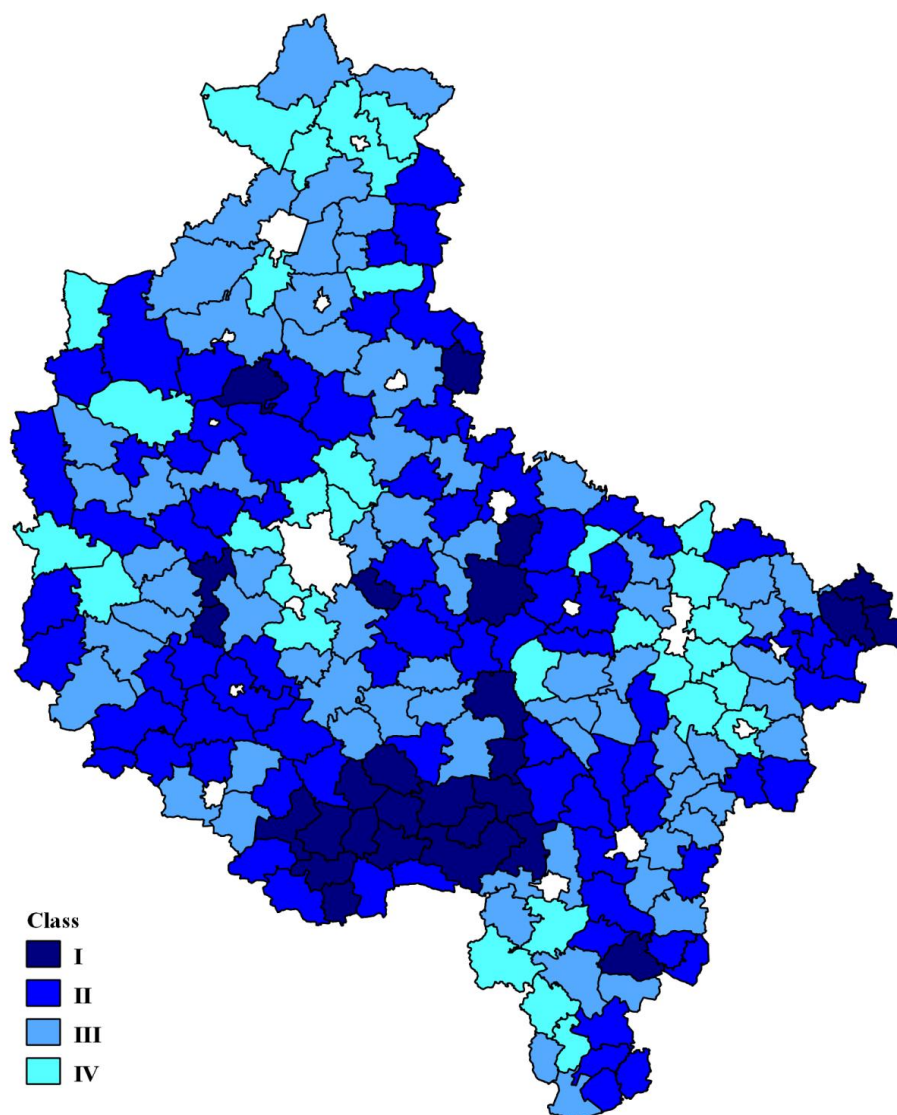
Omawiane zmienne posłużyły do pomiaru potencjału obszarów wiejskich dla rozwoju funkcji turystycznej. Zgodnie z uzyskanymi wynikami i rozmieszczeniem przestrzennym do klasy I zaliczono tereny położone głównie w północno-zachodniej części województwa. Gminy te charakteryzowały się wysokim udziałem terenów o dużych walorach przyrodniczych, czemu towarzyszył wysoki wskaźnik obszarów leśnych, a dostępność jezior dodatkowo wzmacnia potencjał. Kolejne klasy charakteryzują się coraz niższymi wartościami badanych zmiennych, co wskazuje na ograniczony potencjał rozwoju funkcji turystycznej lub przynajmniej oparty wyłącznie na uwarunkowaniach środowiskowych. Obszary o niskim i bardzo niskim potencjale stanowią ponad połowę powierzchni regionu.

Obok funkcji rolniczej obszarów wiejskich obecna jest funkcja leśna, bywa ona przez badaczy traktowana łącznie. Jednak biorąc pod uwagę dotychczasowe wyniki badań z zakresu obszarów wiejskich (Bartkowiak i Poczta 2012, Bartkowiak-Bakun 2020, Bartkowiak-Bakun

⁵ Rozkład przestrzenny miary odzwierciedla zasięg przejścia lodowca i powstałego układu form polodowcowych. Tereny na północ od granicy przejścia lodowca w pasie pojezierzy są atrakcyjne dla rozwoju funkcji turystycznej. Por. szerzej Bartkowiak-Bakun (2021).

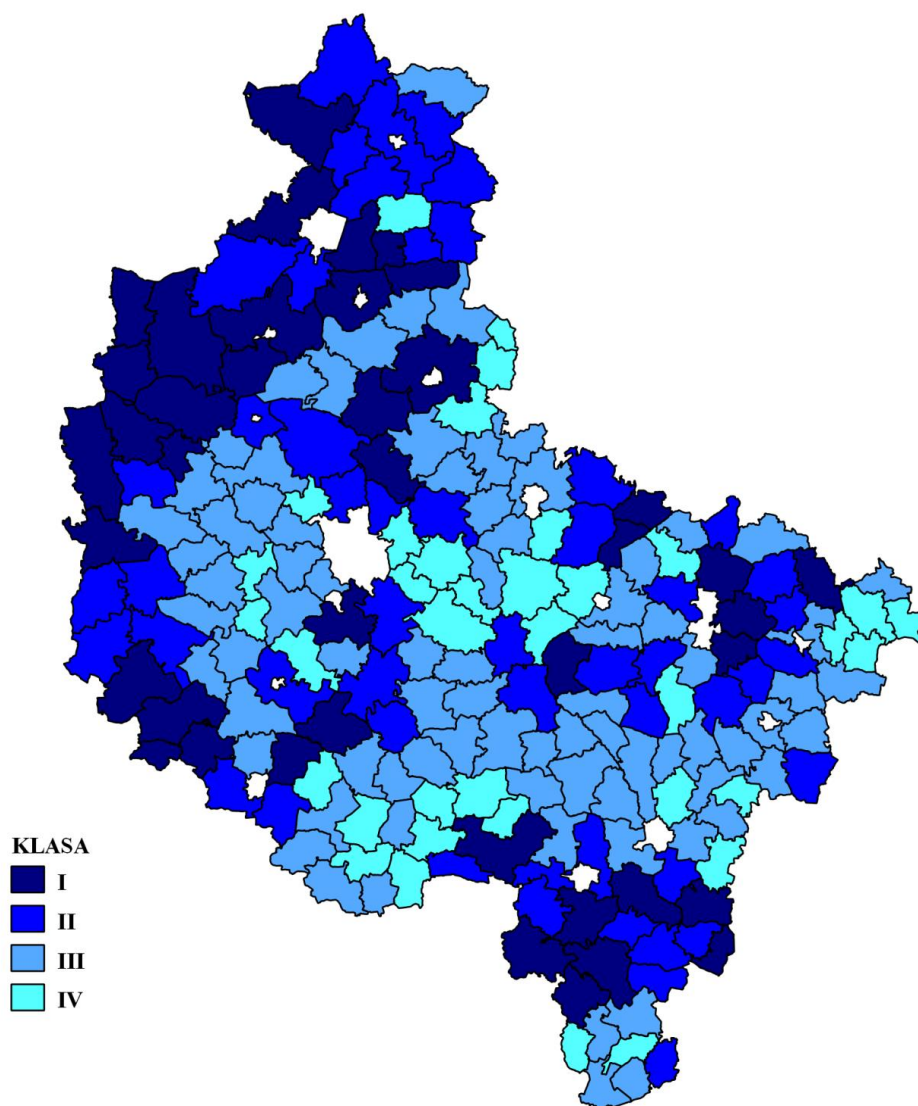
2021), oraz podmiot badań - województwo wielkopolskie, postanowiono zmierzyć potencjał rozdzielnie. Przede wszystkim ma to na celu wyłonienie obszarów, które takowy potencjał posiadają. Zgodnie z otrzymanym rozkładem przestrzennym wyników badań, grupę gmin o wysokim potencjale dla rozwoju funkcji leśnej stanowią obszary dużych kompleksów leśnych położone w północnej części województwa (subregion pilski). Zgodnie z wynikami badań występuje ujemna zależność między obiema funkcjami, tj. im wyższy potencjał dla rozwoju funkcji leśnej tym niższy dla rolniczej. Ma to swoje logiczne uzasadnienie będące pochodną jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a także wynikające z zasad gospodarowania gruntami rolnymi.

W celu zobrazowania relacji między wartościami potencjałów posłużono się miarą korelacji. Zgodnie z otrzymanymi wynikami obserwujemy współwystępowanie funkcji turystycznej i leśnej, przy ujemnej zależności wobec funkcji rolniczej. Informacja ta jest ważna z poziomu planowania rozwoju lokalnego w kontekście wykorzystania potencjału endogenicznego dla wielofunkcyjnego rozwoju. Gminy o wysokim poziomie rozwoju wielofunkcyjnego ścieżki poszukiwań nowych funkcji powinny ogniskować wokół rezydencjalno-mieszkaniowej czy społeczno-kulturowej, mniej wobec turystyczno-rekreacyjnej. Wniosku tego nie można traktować w sposób jednoznaczny, ponieważ zgromadzone dane mają swoje słabości, będące pochodną ograniczoności zasobów publicznych. Tym samym nie uwzględniają lokalnych produktów turystycznych, produktów lokalnych, czy imprez (eventów) pozwalających na uruchomienie nowych funkcji obszarów wiejskich. Reasumując ważnym jest, by w procesie uruchamiania potencjału endogenicznego dla realizowania określonej funkcji podjąć wysiłek analiz porównawczych (benchmarkingu) celem lepszego zrozumienia istniejących zależności. Dodatkowo istotnym może okazać się podejmowanie działań na styku różnych funkcji w celu wzmocnienia w pierwszej kolejności tożsamości lokalnej. Może to w przyszłości zaowocować wzmocnieniem funkcji społeczno-kulturowej, wraz z przełożeniem na wzmocnienie atrakcyjności miejsca do zamieszkania (funkcja rezydencjonalno-mieszkaniowa).

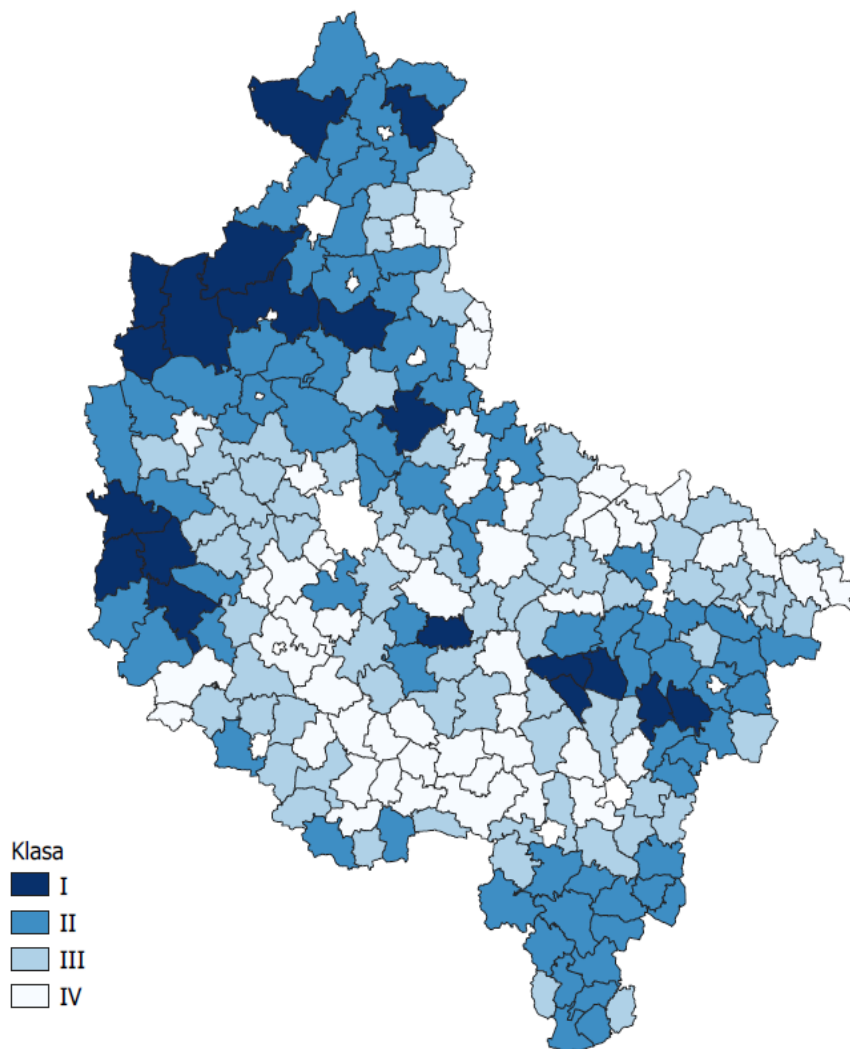
Rys. 2.1.1 Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji rolniczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2.1.2. Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji turystycznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2.1.3. Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji leśnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone wyniki badań dowiodły trudności w oznaczeniu potencjału dla funkcji obszarów wiejskich i złożoności zjawiska. Należy pamiętać, że występują one w pewnych wiązkach funkcji o różnym nasyceniu każdej z nich lub wybranych. Składowe realizowanych funkcji mogą być zmienne w czasie, zależne od sytuacji społeczno-gospodarczej. Dobrym przykładem jest funkcja rezydencjalno-mieszkaniowa, która uległa wzmocnieniu na wielu obszarach podczas pandemii COVID-19 (Bartkowiak-Bakun 2021).

2.2. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

Typologie funkcji obszarów wiejskich wyznaczone są z uwzględnieniem różnorodnych kryteriów. Zgodnie z klasycznym podziałem wyróżniamy funkcje naturalne i antropogeniczne. Pierwsze obejmują środowiskowe cechy obszarów, drugie zaś odwołują się do zmian powstałych w procesie działalności człowieka. Z kolei Stola (1987) wyróżnia trzy grupy: bioprodukcyjne, technoprodukcyjne, usługowe i uzupełniające⁶. Wilkin (2011) zaś przywołuje funkcje komercyjne i niekomercyjne. W kontekście powiązań z rolnictwem Van Huylenbroeck i in. 2007, przywołuje funkcje zielone, błękitne, żółte i białe. Rozkład przestrzenny funkcji jest zależny od uwarunkowań przyrodniczych, które stanowią o potencjale do ich rozwoju, pozostając w sferze oddziaływania czynników społeczno-gospodarczych i procesu urbanizacji (Stola 1991).

Rozpoznanie potencjału obszarów wiejskich dla funkcji podstawowych poprzedziło badanie zróżnicowań funkcjonalnych województwa wielkopolskiego. Realizacja zadania ze względu na brak danych na poziomie gmin, możliwa była dla powiatów. W pracy przyjęto metodykę zaproponowaną przez Wysokiego (1996)⁷. Delimitację obszarów wiejskich przeprowadzono posługując się zmiennymi:

- udział zatrudnionych w rolnictwie, leśnictwie, rybołówstwie i rybactwie w ogólnej liczbie zatrudnionych (w %),
- udział zatrudnionych w przemyśle i budownictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych (w %),
- udział zatrudnionych w usługach rynkowych w ogólnej liczbie zatrudnionych (w %),
- udział użytków rolnych w powierzchni ogółem (w%),
- wskaźnik lesistości (w%),

⁶ Por. szerzej Stola (1987, s. 139).

⁷ Por. szerzej Wysocki (1996).

- zagospodarowanie turystyczne (miejsca noclegowe na 1km²),
- liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców,
- saldo migracji na 1000 mieszkańców,
- ludność na 1 km².

Źródłem danych były informacje pochodzące z Banku Danych Lokalnych GUS, w tym zebrane w ramach Powszechnego Spisu Rolnego 2020. W wyniku przeprowadzonej delimitacji wyłoniono pięć typów obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Charakterystyki zmiennych opisujących poszczególne grupy zawarto w tabeli (2.2.1).

Typ I. Obszar ten jest zintegrowany z aglomeracją poznańską obejmuje powiat poznański. Tereny te wyróżniają się na tle pozostałych istotnymi powiązaniem funkcjonalnymi z ośrodkiem regionalnym. Są to tereny dobrze wyposażone w infrastrukturę techniczną i społeczną. Stan finansów lokalnych odróżnia je od pozostałych wysoką samodzielnością finansową, co ma przełożenie na realizowane inwestycje wpływające na wysoką jakość życia mieszkańców. Demograficznie tereny te rozwijają się, co jest wyrażone wysokim dodatnim saldem migracji, które dowodzi ich atrakcyjności lokalizacyjnej. Warto zaznaczyć, że linie delimitacji obszarów wiejskich na poziomie powiatów, mogą mieć sztuczny charakter, przykładem jest siła oddziaływania miasta Poznania, która wykracza poza powiat poznański. Choć nie obejmuje w całości powiatów graniczących z powiatem poznańskim.

Typ II. Jest najliczniej reprezentowany przez 13 powiatów ułożonych centralnie w regionie, które tworzą pas pośrednich obszarów wiejskich z dużym znaczeniem rolnictwa. Tereny te wyróżniają na tle pozostałych wysoki udział użytków rolnych (73%), któremu towarzyszy zdecydowanie wyższe zatrudnienie w rolnictwie. O niskiej atrakcyjności ekonomicznej obszarów świadczy ujemne saldo migracji. Tereny te pod względem infrastrukturalnym istotnie zostały doposażone w ostatniej dekadzie. Zmiany zachodzące w bliższym i dalszym otoczeniu powiatów wpływają na możliwość różnicowania i kreacji nowych funkcji obszarów wiejskich. Przykładem jest uruchomienie drogi S5, która może być szansą dla powiatów: leszczyńskiego, rawickiego i gostyńskiego. Tereny te wyróżniają bardzo dobry poziom kapitału społecznego i historycznie ukształtowana wysoka kultura rolna, cechy te wraz z poprawą dostępności przestrzennej mogą przy zaangażowaniu zewnętrznego wsparcia istotnie wpłynąć na trajektorie rozwoju.

Typ III tworzą obszary pośrednie (chodzieski, obornicki, szamotulski, międzychodzki, nowotomyski i wolsztyński). W relacji do pozostałych wyróżniają je najwyższy wskaźnik zatrudnienia w obszarze przemysłu i budownictwa. Na terenach tych z powodzeniem może być

rozwijana funkcja turystyczna w oparciu o istniejącą bazę. Tereny te cechuje ujemne saldo migracji, mimo to negatywne procesy nie są nasilone. Powiaty są dość dobrze zaopatrzone infrastrukturalnie. Ułatwieniem w tym przypadku jest stosunkowo wysoka gęstość zaludnienia, przy jednoczesnej wysokiej lesistości.

Tabela 2.2.1. Wskaźniki charakteryzujące obszary wiejskie według typów

Wyszczególnienie	Typy					Ogółem powiaty średnia
	I	II	III	IV	V	
Liczba jednostek	1	13	6	8	3	31
Średnie wartości wskaźników						
Pracujący w rolnictwie, leśnictwie, rybołówstwie i rybactwie w % ogółem	6	26	21	39	22	27
Pracujący w przemyśle i budownictwie w % ogółem	38	37	42	32	31	36
Pracujący w usługach rynkowych w % ogółem	39	19	17	12	27	19
Udział użytków rolnych w powierzchni ogółem (w%)	62	73	56	72	49	67
Wskaźnik lesistości (w%)	23	19	36	20	43	25
Miejsca noclegowe na 1km ²	2,10	1,02	1,30	0,75	0,43	0,98
Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców	168	109	113	100	92	108
Saldo migracji na 1000 mieszkańców	5 956	13	-26	-82	-218	150
Ludność na 1 km ²	214	102	74	81	66	91

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne

Typ IV. Obejmuje swym zasięgiem obszary peryferyjne południowej i południowo-wschodniej części regionu, są to powiaty: koniński, kolski, turecki (te trzy szczególnie powinny być w obszarze troski i zainteresowania, ze względu na schyłkowość przemysłu wydobywczego w ich granicach). Tereny te borykają się z licznymi problemami rozwojowymi, są to: zaniedbania infrastrukturalne, trudności wynikające ze zdominowania przez funkcję rolniczą. Dopelnieniem grupy są powiaty: pleszewski, kaliski, ostrzeszowski i kępiński. Tereny te mimo wiodącej roli rolnictwa z powodzeniem rozwijają funkcję przemysłową (kępiński i ostrzeszowski). Niewątpliwie atrybutem dla południowych peryferii stała się trasa S8, która

otwiera kolejne szanse na rozwój. Wzmacnia również siłę oddziaływania innego dużego ośrodka – Wrocławia.

Typ V tworzą obszary peryferyjne północnej części regionu: pільski, złotowski i czarnkowsko-trzcianecki. Na tle pozostałych wyróżnia je wysoki wskaźnik lesistości. Z jednoczesnym wysokim udziałem trwałych użytków zielonych. Mimo obecności dużych kompleksów leśnych, tereny te cechuje niskie zagospodarowanie turystyczne. Ze względu na strukturę zatrudnienia i brak silnych ośrodków lokalnych, a także fakt występowania terenów popegeerowskich sprawia, że wymagają one uwagi ponieważ są realnie zagrożone marginalizacją. Poprawie sytuacji nie sprzyja słaba sytuacja finansowa gmin w granicach przywołanych powiatów (poza sąsiadującymi z Piłą, które korzystają ze swej renty położenia), zatem w procesie rozwoju wielofunkcyjnego oczekiwany będzie wsparcie dla tego typu jednostek. Bez wsparcia zewnętrznego niemożliwym będzie realizowanie zadań rozwoju lokalnego, głównie z zakresu infrastruktury.

3. Pomiar wielofunkcyjności obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego i jego zróżnicowanie

Dobór zmiennych do pomiaru rozwoju wielofunkcyjnego przyjęty został z logiką zależności, zgodnie z którą im mniejsze znaczenie rolnictwa w strukturze funkcjonalnej obszaru, tym wyższy poziom wielofunkcyjności. Kolejne zmienne służyły zobrazowaniu zjawisk zachodzących w przestrzeni społeczno-gospodarczej gmin. Miara wskaźnika udziału obszarów chronionych obrazowała kierunki zagospodarowania gruntów. Tak jak sugeruje Kutkowska i inni (2010), może ona bardziej mieć walor prognostyczny, aniżeli oddający rzeczywiste sięganie po walory przyrodnicze. Kolejne dwie miary odwołują się bezpośrednio do sytuacji gospodarstw domowych rolników, pierwsza obrazuje znaczenie rolnictwa w gospodarce lokalnej (odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się głównie z pracy w rolnictwie), druga obrazuje poziom dywersyfikacji gospodarstw rolnych (odsetek gospodarstw prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą). Zmienne odnoszące się do wielkości i struktury dochodów gminy obrazują nasilenie działalności pozarolniczych (podatek od nieruchomości na mieszkańca), a także relację zależności między pozarolniczymi i rolniczymi źródłami dochodów mieszkańców gminy (podatek PIT i CIT/ podatek rolny)⁸. Przywołane zmienne poddano procedurze metodycznej (Kutkowska i inni, 2010), obliczono miarę cechy syntetycznej⁹. Przy czym w ostatnim kroku dokonano grupowania z wykorzystaniem metody Jenksa¹⁰. Wyłoniono cztery klasy gmin o zróżnicowanym poziomie wielofunkcyjności¹¹. Rozkład przestrzenny miary zawarto na rysunku (rys. 3.1), przeciętne wartości zmiennych dla wyłonionych klas zamieszczono w tabeli (tab. 3.1).

W klasie I o najwyższym poziomie wielofunkcyjności znalazło się 5 gmin. O przynależności do klasy zdecydowały cechy związane z lokalizacją przestrzenną (obszar metropolitalny). Tereny te cechuje najwyższe nasycenie funkcjami pozarolniczymi, czego konsekwencją jest niski poziom powiązań mieszkańców z działalnością rolniczą. Stan ten obrazuje relację zależności w wymiarze powiązań funkcjonalnych między miastem a wsią.

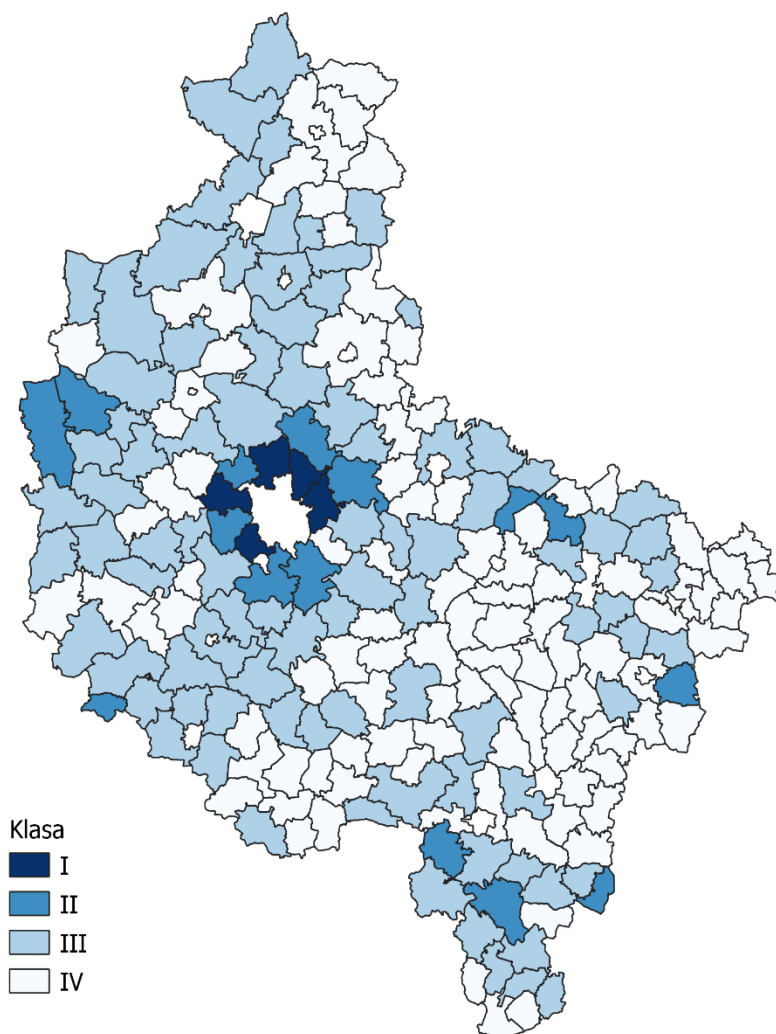
⁸ Miara ta może wywoływać kontrowersje, szczególnie w kontekście czy podatek rolny może być miarą intensywności działalności rolniczej. Stąd stosunkowo niska waga przypisana tej mierze. Dobór jest efektem kompromisu między dostępnością, wartością informacyjną a akceptacją słabości przyjętej zmiennej.

⁹ Autorka odeszła od podziału zbiorowości na dwie podgrupy: gminy o wyższym i niższym poziomie wielofunkcyjności.

¹⁰ Miara ta pozwala na przeprowadzenie delimitacji obszarów z zachowaniem naturalnych granic.

¹¹ Propozycja ta jest pochodną założenia definicyjnego zgodnie z którym nie można w sposób zerojedynkowy ocenić obszar (gminę) jako wielofunkcyjną lub monofunkcyjną. W rezultacie przyjęto interpretację o spectrum wielofunkcyjności obszarów wiejskich (Wilson, 2009).

Szczególnie w wymiarze realizacji funkcji rezydencjalno-mieszkaniowej, a także powiązań w zakresie usług, oraz korzyści będących efektem renty położenia.

Rys. 3.1. Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.1. Średnie wartości wskaźników charakteryzujące rozwój wielofunkcyjny w 2020r.

Wyszczególnienie	Rok	Klasa				Ogółem średnia
		I	II	III	IV	
Liczba jednostek	2020	5	15	88	99	207
Średnie wartości wskaźników cząstkowych						
Gospodarstwa utrzymujące się głównie z pracy w rolnictwie 2020r. (% gosp. domowych)	2020	1,9	12,8	13,1	21,5	16,8
Udział obszarów chronionych 2020r. (% pow. ogółem)	2020	49	81	47	21	37
Gospodarstwa prowadzące działalność pozarolniczą (2020r.) (% gosp. domowych z użyt. gospodarstwa rolnego)	2020	13,1	9,7	8,6	6,6	7,9
Podatek od nieruchomości (2020r.)(zł/mieszk.)	2020	1 468	1 098	681	406,	599
Udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa /podatek rolny (2020)	2020	194	74	24	10	25
Wskaźnik syntetyczny	2020	2,83	1,01	0,16	-0,44	0,00

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne

Kolejna grupa zawiera 15 gmin. Część z nich położona była w obszarze oddziaływania miasta Poznania. Dopełnieniem były jednostki o wyróżniających się walorach przyrodniczych z rozwiniętą funkcją turystyczną (Międzychód, Sieraków), a także podmioty o szczególnych uwarunkowaniach związanych z wydobyciem surowców (Kleczew, Przykona). Zmienność wewnątrzgrupowa dowodzi różnorodności (czy też wariantowości) ścieżek rozwoju wielofunkcyjnego gmin. O przynależności do klasy zdecydowały wysokie dochody podatkowe (podatek od nieruchomości), wyróżniające walory przyrodnicze z jednoczesnym stosunkowo niskim nasyceniem działalnością rolniczą. Warto dodać, że cechy te występują z różnym nasileniem i próżno szukać dla nich wspólnego mianownika.

Klasa III skupia 88 jednostek, których poziom wielofunkcyjności można określić jako średni niższy. Biorąc pod uwagę położenie przestrzenne jednostki te znajdują się w obszarze oddziaływania miast subregionalnych (Leszna, Kalisza), liczne skupiska gmin z tej klasy obecne są w północnej części regionu (głównie na obszarach o wysokim wskaźniku lesistości). Klasa ta również jest wewnętrznie niejednorodna, występują w niej gminy będące w obszarze oddziaływania miasta Poznania (Buk), gminy o walorach przyrodniczych (Chrzypsko Wielkie, Ślesin), a także z dobrze rozwiniętą funkcją przemysłową (Łęka

Opatowska, Bralin), czy pozostające w obszarze oddziaływania miasta powiatowego (Rawicz, Śrem, Środa Wielkopolska).

Ostatnia najliczniejsza grupa (klasa IV, 99 gmin), skupia jednostki o najniższym poziomie rozwoju wielofunkcyjnego. Zgodnie z rozkładem przestrzennym jednostki te położone są głównie w południowej części regionu (na obszarach z dobrze rozwiniętą funkcją rolniczą), a także w subregionie konińskim (tutaj skupiają liczne tereny m.in. obszary problemowe), poza tym licznie występują na północy województwa (powiat pilski). Klasa skupia jednostki bardzo zróżnicowane, zarówno z dobrze rozwiniętym rolnictwem (Krobia, Pępowo, Rozdrażew, Pakosław, Rawicz), a także szereg gmin o różnych znamionach wielofunkcyjności z jednoczesnym brakiem wyróżniającej się funkcji pozarolniczej.

Otrzymane wyniki badań dowodzą zmienności poziomu wielofunkcyjności obszarów wiejskich, który kształtowany jest przez warunki naturalne i miasta (szczególnie znaczenie miasta Poznania). Prosty podział na obszary monofunkcyjne i wielofunkcyjne w kontekście otrzymanych wyników badań jest nieaktualny. W województwie wielkopolskim nie ma gminy, gdzie jest realizowana tylko jedna funkcja na obszarach wiejskich. Zatem rozwój wielofunkcyjny jest zjawiskiem stopniowym, które występuje z różnym nasyceniem, pozostając niejako w obszarze ograniczeń wytyczonych z jednej strony przez funkcję rolniczą, a z drugiej przez oddziaływanie miasta.

4. Rozpoznanie zależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wielofunkcyjnością badanych gmin

Do oceny relacji zależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a wielofunkcyjnością gmin, posłużono się testem niezależności χ^2 . Uzyskana wartość ($\chi^2=35$, przy $p=0,00$) potwierdziła silną zależność statystyczną w zakresie klasyfikacji badanych gmin. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabeli 4.1.

Zgodnie z otrzymanym rozkładem 100% badanych jednostek klasy I rozwoju wielofunkcyjnego, jednocześnie zaliczono do najwyższej klasy rozwoju społeczno-gospodarczego. Istotność relacji między wielofunkcyjnością odnotowujemy w obrębie klas II i III, gdzie nastąpiło przesunięcie z wyżej oszacowanego poziomu rozwoju obszarów wiejskich na rzecz przypisania do klas niższych. Oznacza to, że poziom rozwoju społeczno-gospodarczego jest lepiej oceniany w relacji do podmiotów przeciętnych (klasa II i III), aniżeli ich wielofunkcyjność. Stąd istotność różnic w tym zakresie.

Tabela 4.1. Tabela dwudzielcza dla liczby gmin w zależności od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w 2019r. w relacji do rozwoju wielofunkcyjnego w 2020r.

Wyszczególnienie		Poziom rozwoju wielofunkcyjnego w 2020r..					
		Klasa	I	II	III	IV	Ogółem
Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2019r.	I		5	5	7	1	18
	% z kolumny		100	33	8	1	
	% z wiersza		28	28	39	6	
	II		0	8	42	19	69
	% z kolumny		0	53	48	19	
	% z wiersza		0	12	61	28	
	III		0	2	37	68	107
	% z kolumny		0	13	42	69	
	% z wiersza		0	2	35	64	
	IV		0	0	2	11	13
	% z kolumny		0	0	2	11	
	% z wiersza		0	0	15	85	
Ogółem		5	15	88	99	207	

Istotne zależności zaznaczono pogrubieniem.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne.

Próba odpowiedzi na pytanie, które uwarunkowania rozwoju wpływają na wielofunkcyjność, zawierała się w rozpoznaniu relacji między poziomem klas rozwoju wielofunkcyjnego a wartością oszacowanych uwarunkowań rozwoju¹². Oczekiwana informacja ma służyć lepszemu rozpoznaniu czynników warunkujących przebieg procesu wielofunkcyjnego, tym samym umożliwienie oddziaływania na wybrane potencjały celem uruchomienia oczekiwanych zmian.

Przeprowadzona analiza wariancji dowiodła statystycznej istotności różnic wartości uwarunkowań w poszczególnych klasach. Wyjątkiem jest czynnik opisujący warunki dla rozwoju rolnictwa, który okazał się być nie różnicującym (tab. 4.2). Dodatkowo posłużono się testem post-hoc RIR Tuckeya dla rozpoznania źródła istotności różnic.

Zgodnie z otrzymanymi wynikami czynnikami, które wyróżniały klasę I w relacji do pozostałych były bardzo dobry stan finansów lokalnych, oraz ponadprzeciętny poziom infrastruktury technicznej i społecznej. Z drugiej strony bardzo niskie wartości w obszarze kapitałów ludzkiego i społecznego dla klas III i IV wpłynęły na istotność odnotowanych różnic. W wymiarze uwarunkowań turystycznych słaba atrakcyjność obecna jest na terenach wiejskich przynależnych do klasy IV.

Tabela 4.2. Analiza wariancji dla klas rozwoju wielofunkcyjnego ze względu na czynniki rozwoju lokalnego

Wyszczególnienie	F	p
Uwarunkowania rolnictwo	2,119	0,099
Uwarunkowania turystyka	13,464	0,000
Stan finansów lokalnych	34,005	0,000
Stan kapitału społecznego	13,997	0,000
Infrastruktura techniczna	22,194	0,000
Infrastruktura społeczna	27,646	0,000
Kapitał ludzki	21,471	0,000

Istotne zależności zaznaczono pogrubieniem.

Źródło: opracowanie i obliczenia własne.

¹² Miary poszczególnych uwarunkowań stanowią wypadkową zmiennych je opisujących. Dla oszacowania ich wartości posłużono się cechą syntetyczną. Szczegółowe informacje dot. zmiennych i rozkładów dla poszczególnych miar zawiera praca Bartkowiak-Bakun (2020).

5. Wyniki badań ankietowych

Zgodnie z przyjętą definicją wielofunkcyjnego rozwoju, który jest umiejętnym wkomponowywaniem nowych funkcji w przestrzeń obszarów wiejskich, przy jednoczesnym wzmacnianiu dobrze rozpoznanych potencjałów, zrealizowano badania ankietowe w formie wywiadu z władzami lokalnymi. Wywiady przeprowadzono w 38 gminach, na celowo dobranej próbie. Respondentami byli głównie wójtowie, burmistrzowie i sekretarze gmin, dla dwóch przypadków byli to kierownicy działu organizacji lub promocji i rozwoju. Dobór gmin do próby uwzględniał poziom rozwoju, potencjał ludnościowy oraz położenie przestrzenne. Badanie złożone było z trzech części:

- ocena wybranych uwarunkowań rozwoju¹³;
- diagnoza dotychczasowych kierunków wsparcia wraz z określeniem przyszłych (planowanych),
- rozpoznanie funkcji obszarów wiejskich.

Otrzymane wyniki badań zaprezentowano z użyciem infografik (uwarunkowania rozwoju), pozostałe na rysunkach.

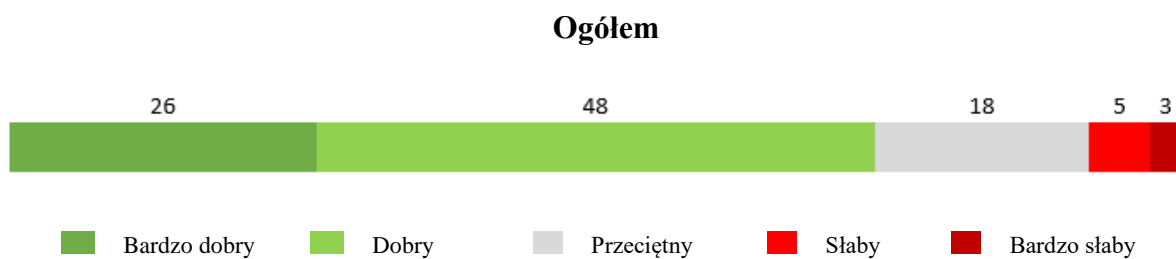
¹³ Ocenie poddano zidentyfikowane czynniki rozwoju (por. szerzej Bartkowiak i Poczta 2012).

Jak Pan/Pani ocenia dostępność przestrzenną gminy?

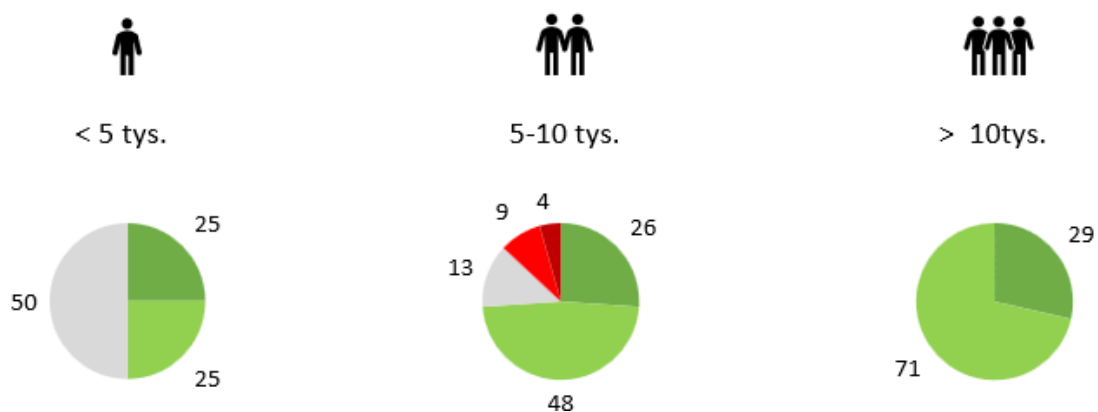
Dostępność przestrzenna rozumiana jest w badaniu jako sieć powiązań komunikacyjnych jednostki (gminy), z otoczeniem bliższym i dalszym. Ocenie poddano możliwość korzystania z transportu kołowego czy kolejowego, tak w wymiarze indywidualnym jak zbiorowym (komunikacji publicznej). Uwarunkowanie to w literaturze przedmiotu badane jest w kontekście możliwości rozwoju działalności pozarolniczej, dostępu do rynku pracy i rynków zbytu (lokalnego lub regionalnego, por. szerzej Kłodziński 2001, Stanny 2015). Dodatkowo badania nad obszarami wiejskimi (Bartkowiak-Bakun 2021), dowodzą, że proces równoważenia rozwoju przebiega lepiej na terenach pozostających w obszarze oddziaływania miast lub posiadających korzystną rentę położenia (Ossowska 2012; Kutkowska i inni 2010).

Badani dostępność przestrzenną oceniają w zdecydowanej większości jako dobrą lub bardzo dobrą (73%). Przy czym odpowiadając zastrzegają, że do podstawowych deficytów w tym zakresie należy brak lub niski poziom komunikacji publicznej na obszarze gminy. Przedstawiciele jednostek o korzystnej rencie położenia wyraźnie dostrzegają przewagi lokalizacyjne, które są czynnikiem silnie warunkującym możliwości rozwoju (Infografika 1). Uwzględniając liczbę ludności badanych gmin, dostrzeżono zależność zgodną z którą wraz ze wzrostem liczby mieszkańców gminy wzrasta ocena dostępności przestrzennej. Bardzo dobra i dobra dostępności przestrzenna obecna jest w gminach o równie dobrym poziomie rozwoju, zaś wraz ze spadkiem poziomu rozwoju spada dostępność obszaru. Wyniki badań potwierdzają znaczenie renty położenia jako wiodącego czynnika rozwoju (Ossowska 2012, Stanny 2015 Bartkowiak-Bakun 2021).

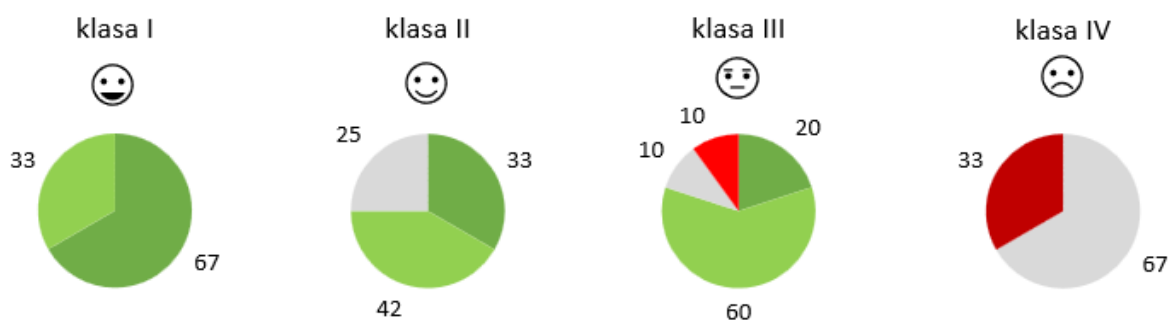
Infografika 1. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostępność przestrzenna.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

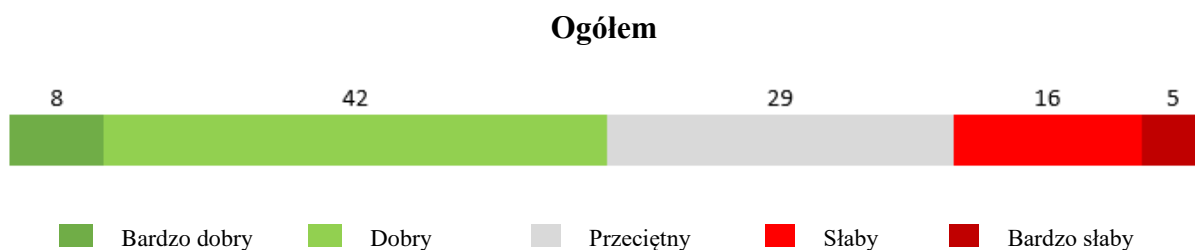

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

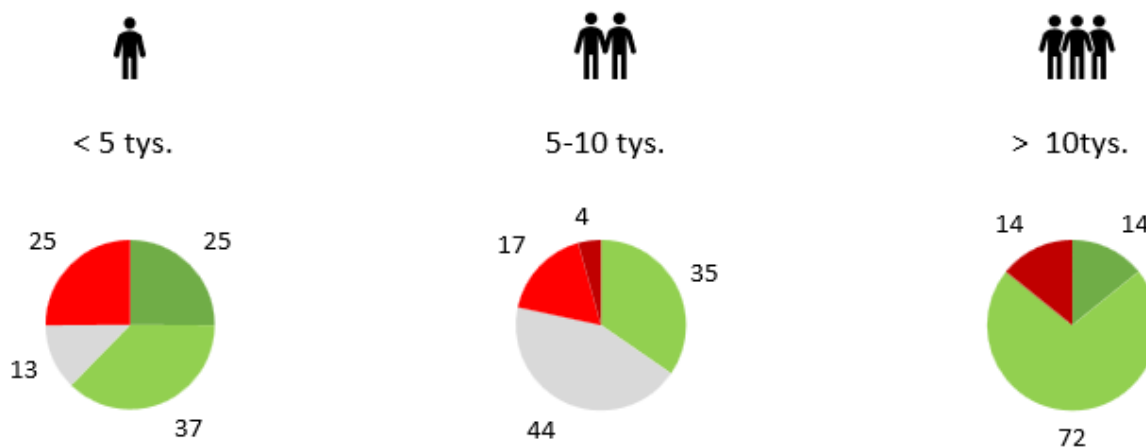
Jak Pan/Pani ocenia stan finansów lokalnych (gminy)?

Jednym z wiodących czynników rozwoju obszarów wiejskich jest sytuacja finansowa gminy, wyznaczona granicami administracyjnymi podmiotu. Stan finansów lokalnych jest pochodną potencjału i uruchomionych zasobów wyrażonych w czynnikach rozwoju. Kluczowa dla rozwoju lokalnego w tym kreowania obszarów atrakcyjnych do życia i rozwoju ludzi, jest samodzielność finansowa (mierzona strukturą dochodów jednostki). Im wyższa samodzielność, tym większe możliwości zaspokajania czy też odpowiedzi na potrzeby mieszkańców. Pośród zebranych opinii pojawiło się kilka wniosków formułowanych w kontekście sytuacji finansowej gminy. Pierwszoplanowym problemem była kwestia kosztów energii elektrycznej, której wielokrotny wzrost, zaburza funkcjonowanie podmiotu i zakłóca ciągłość realizacji zadań rozwoju lokalnego, przede wszystkim planowanych inwestycji. W tym kontekście podnoszono również problem zaopatrzenia placówek oświatowych i kulturalnych w węgiel (brak oferentów w ogłaszanych przez gminy przetargach). Jako pilną potrzebę zgłaszano przyspieszenie inwestycji z zakresu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych pozostających w zasobach gminy. Dodatkowo podkreślano konieczność dywersyfikacji źródeł energii, w tym sięganie po odnawialne źródła energii (przede wszystkim przywoływano panele słoneczne). W jednym z badanych podmiotów zadeklarowano samowystarczalność energetyczną budynków szkolnych. Wcześniej przeprowadzono termomodernizację obiektów i uruchomiono odpowiednie instalacje. Wśród respondentów obecny jest nastrój frustracji i niechęci, nazywany przez nich „brakiem pogody na samorząd”, kontekst ten odwoływany był do nadmiaru zadań w relacji do posiadanych zasobów finansowych. Pozostając w tym nurcie przedstawiona została rekomendacja jednego z wójtów, zgodnie z którą małe wspólnoty oczekują wsparcia na bieżące utrzymanie infrastruktury przede wszystkim infrastruktury ochrony środowiska, edukacyjnej i kulturalnej. Uzasadnieniem był fakt braku możliwości podejmowania innych zadań rozwoju, ze względu na wysokie bieżące koszty utrzymania infrastruktury. Mimo to, połowa badanych ocenia dobrze lub bardzo dobrze stan finansów lokalnych jednostki. Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań wraz ze wzrostem potencjału ludnościowego obserwujemy lepszą sytuację w zakresie finansów. Najbardziej uwarunkowanie to oceniają przedstawiciele gmin o niskim i bardzo niskim poziomie rozwoju (klasa III i IV). Informacja ta jest dość niepokojąca i może być przesłanką do rozważań nad utrwalaniem się istniejących podziałów (zróznicowań rozwoju). Gminy o niskim poziomie rozwoju ze słabą lub bardzo słabą sytuacją finansową mogą mieć problem z uruchomieniem posiadanych zasobów endogenicznych. W rezultacie istnieje realne zagrożenie procesami marginalizacji tych obszarów (Infografika 2).

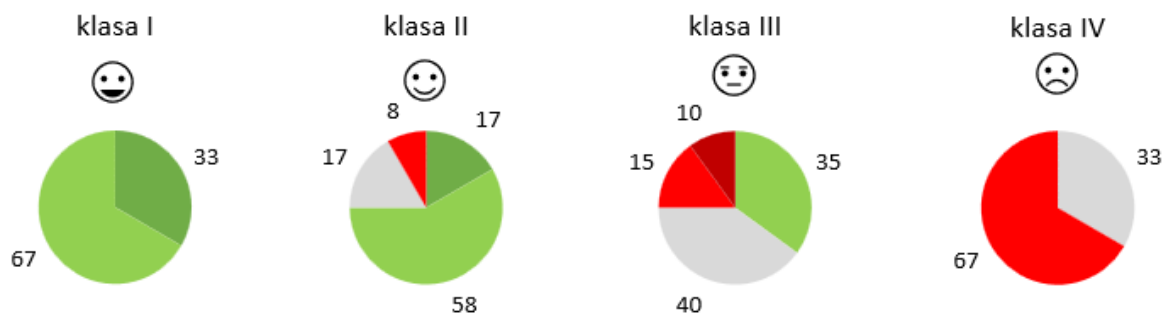
Infografika 2. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Finanse lokalne.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

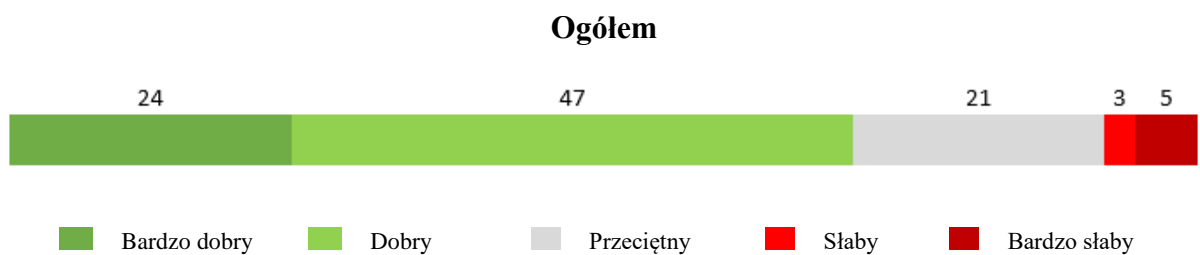

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

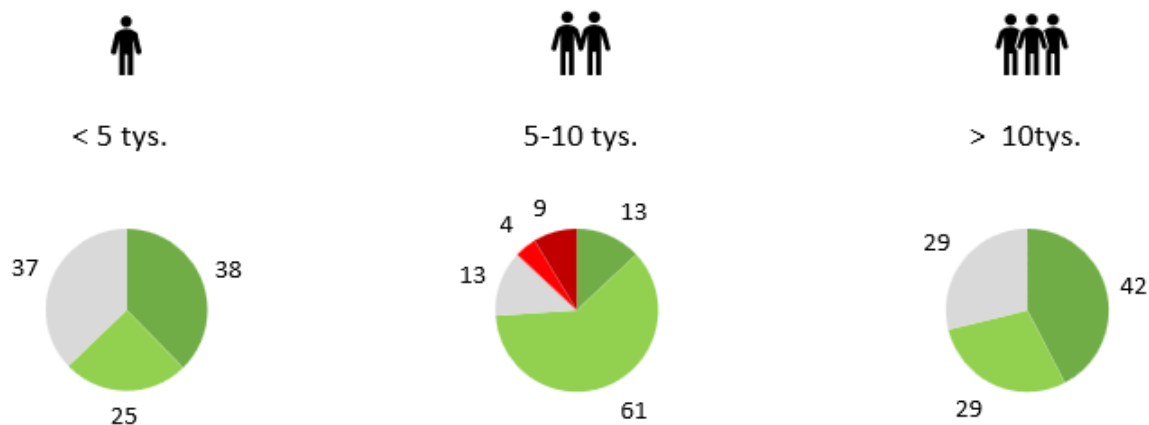
Jak Pan/Pani ocenia sytuację na lokalnym rynku pracy (gminy)?

Dostęp do pozarolniczych miejsc pracy jest jedną z miar wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w wymiarze ekonomicznym (Kłodziński 2001). Badani sytuację na rynku pracy określają jako bardzo dobrą i dobrą, pogląd ten jest obecny pośród rozmówców bez względu na wyjściowy poziom rozwoju. Respondenci podkreślają łatwość pozyskania pracy, a także powszechność jej posiadania. Wprawdzie nie monitorują sytuacji na lokalnym rynku, jednak zgodnie z ich wiedzą nie napływają negatywne sygnały. Powszechność posiadania pracy na obszarach wiejskich bez względu na płeć, sprawia, że samorządy wiejskie mierzą się z nowym wyzwaniem jakim jest zapewnienie opieki dzieciom do lat trzech (żłobek, czy klub malucha). Z drugiej strony dostrzegają odejście od modelu rodzin wielopokoleniowych, gdzie służebna rola opiekuna wnuków przypadła dziadkom. Nowym zjawiskiem na obszarach wiejskich obserwowanym przez władze lokalne, przyspieszonym przez pandemię i wzmożonym przez trudną sytuację ekonomiczną emerytów i rencistów, jest podejmowanie przez nich zatrudnienia jako opiekunka dla dziecka lub osoby starszej. Jest to nowy wymiar aktywizacji osób starszych na obszarach wiejskich. Jak podkreślano, może on być elementem kompensaty braku kontaktu z własnymi wnukami, które przebywają poza granicami kraju lub w oddalonych miejscach regionu (najczęściej dużych miastach). Zdecydowana większość badanych (68%) ocenia sytuację na lokalnym rynku pracy jako bardzo dobrą lub dobrą, tylko 8% zauważa słabość tego obszaru. Biorąc pod uwagę potencjał ludnościowy negatywne sygnały płyną z jednostek o liczbie ludności z przedziału 5-10 tys. mieszkańców, dodatkowo jednostki te cechuje przeciętny lub niski poziom rozwoju (klasa III i IV) (Infografika 3).

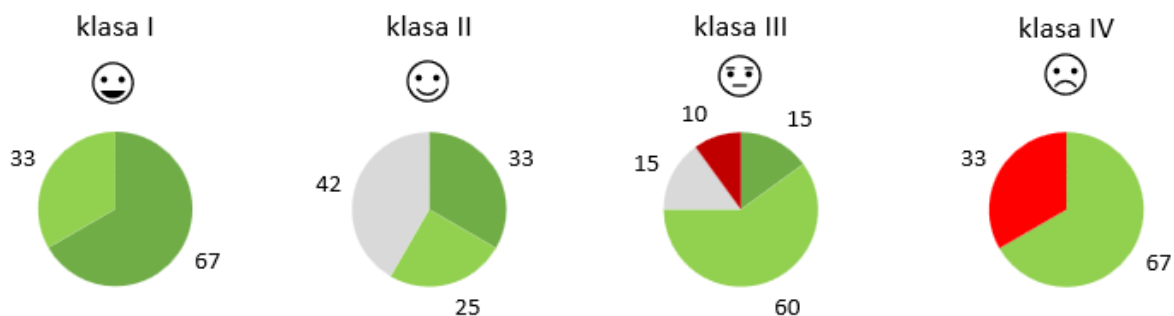
Infografika 3. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja na lokalnym rynku pracy.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia stan dróg w gminie?

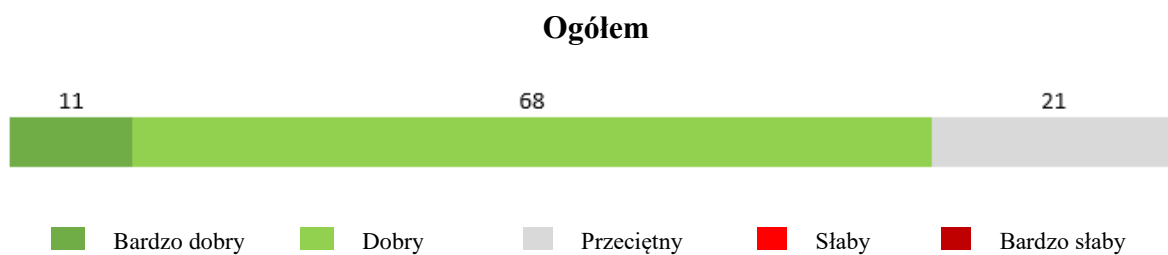
Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że 77% przedstawicieli gmin ocenia stan dróg jako bardzo dobry lub dobry. Z kolei 23% badanych określa go jako przeciętny (Infografika 4). Na uwagę zasługuje fakt, że potencjał ten ma dość równomierny rozkład odpowiedzi, przy czym najlepiej oceniany jest w jednostkach o niskim lub średnim poziomie rozwoju.

Ocena stanu dróg lokalnych w opinii prezentowanej przez badanych, pozwala na zwrócenie uwagi kolejno na następujące wnioski:

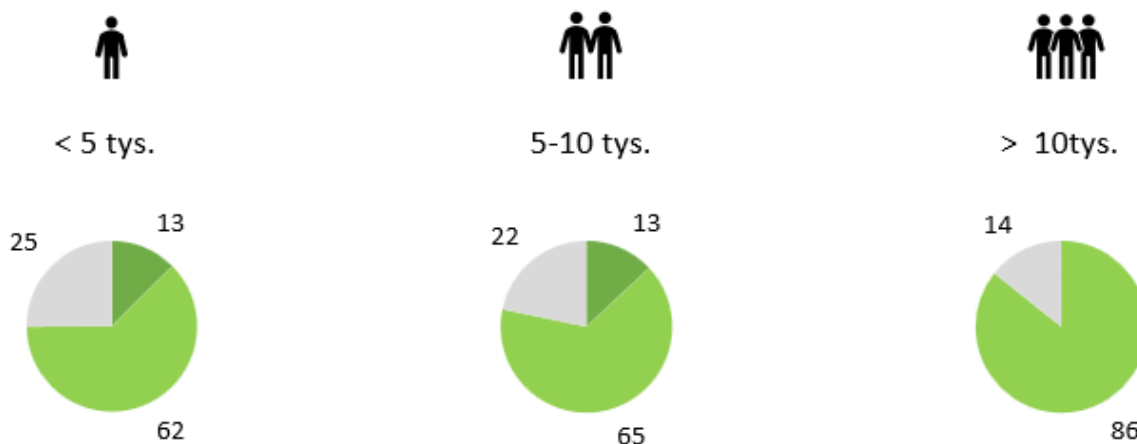
- dostrzeżenie pozytywnych zmian w zakresie stanu infrastruktury drogowej, wręcz podkreślano wielość inwestycji i ich skalę (jak na warunki lokalne, czy skalę samorządu);
- miejsce infrastruktury drogowej jako kierunku inwestycji lokalnych jest wiodące (35 wskazań), dla wielu jednostek pozostanie nim na najbliższą dekadę;
- kapitałochłonność inwestycji infrastrukturalnych sprawia, że realizacja potrzeb społecznych w wymiarze kultury czy edukacji, przekierowana jest na plan dalszy lub bardzo ograniczona;
- w kontekście stanu lokalnych dróg, dostrzegana jest powszechnie potrzeba uruchomienia lub wzmocnienia komunikacji publicznej na obszarach wiejskich. Ma ona służyć przeciwdziałaniu wykluczeniu osób starszych, czy innych mieszkańców nie poruszających się własnym samochodem. Przedstawiciele mniejszych wspólnot lokalnych podkreślają trud (ciężar) podejmowanych działań, w tym kontekście oczekują systematycznego wsparcia dla utrzymania i wzmocnienia infrastruktury drogowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą (szczególnie chodniki i ścieżki rowerowe).

Odnosząc otrzymane wyniki badań do wyników sprzed dekady tj. 2012 roku (Bartkowiak i Poczta 2012), warto podkreślić zdecydowaną poprawę stanu dróg, obserwowana zmiana według respondentów nastąpiła poprzez realizację zadań polityki regionalnej i polityki wobec obszarów wiejskich, przy udziale zewnętrznych źródeł finansowania (funduszy Unii Europejskiej).

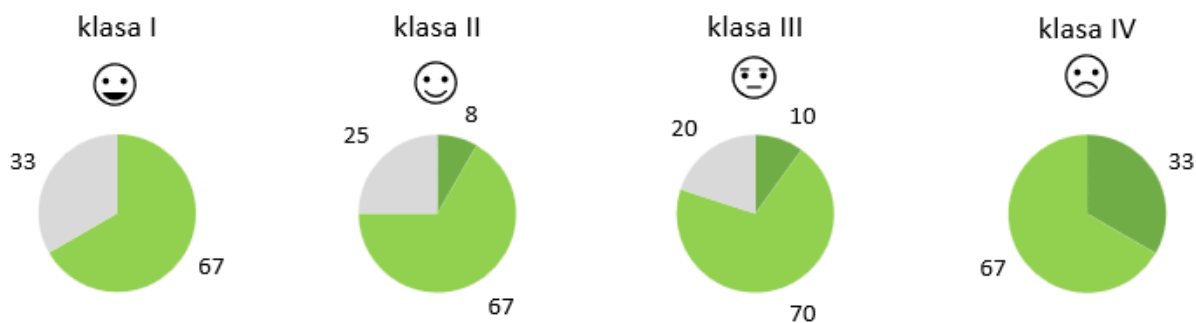
Infografika 4. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan dróg.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

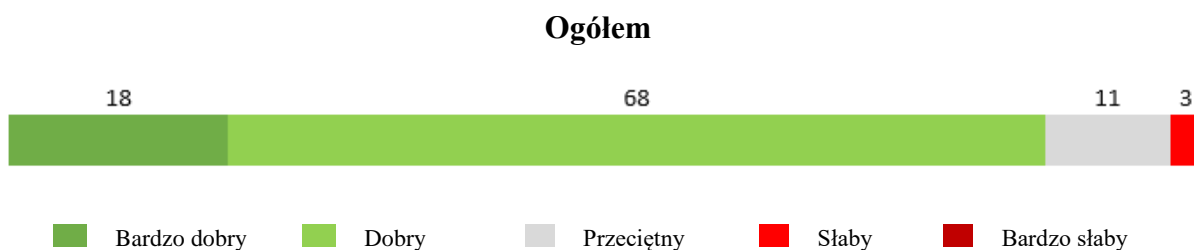
Jak Pan/Pani ocenia stan infrastruktury ochrony środowiska w gminie?

Pytanie dotyczące stanu infrastruktury ochrony środowiska zawierało odniesienia do elementów związanych z zaopatrzeniem w wodę (wodociągi i stacje uzdatniania wody) i odprowadzaniem ścieków (dostęp do sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków). Uzyskane odpowiedzi pozwalają na wyłonienie obrazu badanych obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego jako:

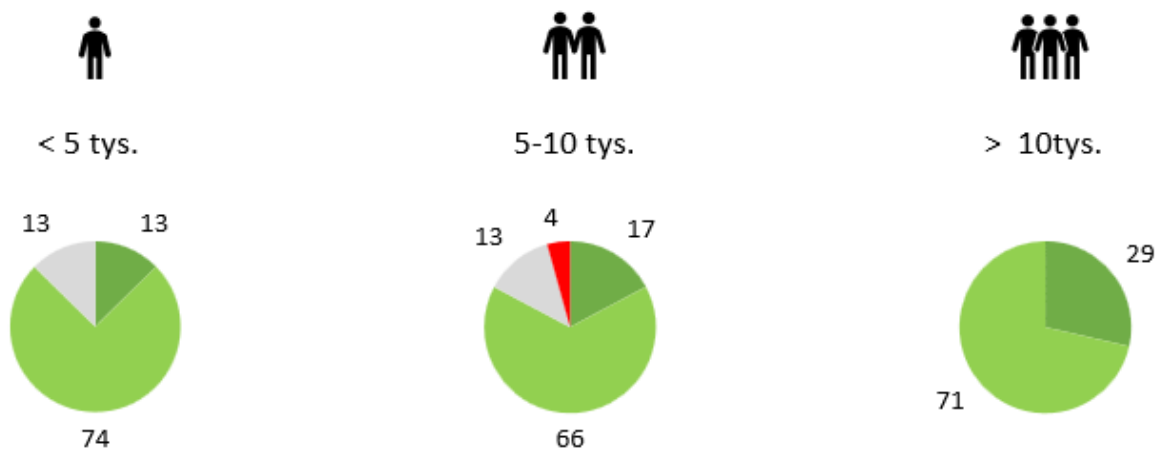
- bardzo dobrze wyposażonych w urządzenia sieci wodociągowej i systemu zaopatrywania w wodę, tutaj respondenci podkreślają blisko 100% pokrycie siecią wodociągową. Przywołują w rozmowie pojedyncze przypadki braku dostępu do przyłącza, będące pochodną położenia przestrzennego potencjalnego odbiorcy, tym samym braku przesłanek ekonomicznych rozbudowy wodociągu. Równolegle odwołują się do zadania związanego z utrzymaniem lub budową stacji uzdatniania wody dla mieszkańców. Kontekst zaopatrywania w wodę wywołuje u niektórych badanych żywą troskę o stałość zapewnienia dostępu do zasobu. Szczególnie niepokoi fakt beztroskiego korzystania z wody pitnej dla celów utrzymania trawników czy ogrodów przydomowych. Podnoszono również problem braku kontroli w obszarze sięgania do zasobów mioceńskich przez rolników dla celów nawadniania pól uprawnych. Upatrywano w tym zagrożenia dla zapewnienia ciągłości dostaw wody pitnej dla mieszkańców.
- dobrego lub przeciętnego wyposażenia w urządzenia sieci kanalizacyjnej i oczyszczania ścieków. Badani w tym obszarze podkreślają ogromny postęp, który miał miejsce w ostatniej dekadzie, jednocześnie dostrzegają konieczność kontynuacji podejmowanych działań w tym zakresie. Optymizmem napawa troska z jaką badani podchodzą do zapewnienia dostępu do sieci. Skala definiowanych braków przez respondentów najczęściej odnosi się do pojedynczych miejscowości, które pozostają poza zasięgiem. Jednocześnie samorządy, które swoją sytuację określiły jako bardzo dobrą i dobrą, podkreślają konieczność działań modernizacyjnych, szczególnie w zakresie istniejących oczyszczalni ścieków.

W rezultacie otrzymujemy ocenę infrastruktury środowiska dobrą lub bardzo dobrą (87% badanych), pojedynczy głos wskazuje na słabość w tym zakresie (3%). Najlepiej wypadają jednostki o największym potencjale ludnościowym, ma to swoje uzasadnienie merytoryczne, w tym przypadku struktura osadnicza i/lub sytuacja finansowa gminy ze względu na wielkość budżetu może być korzystniejsza w relacji do mniej ludnych podmiotów. Ponadto dobra ocena jest udziałem wszystkich gmin, bez względu na poziom rozwoju (Infografika 5).

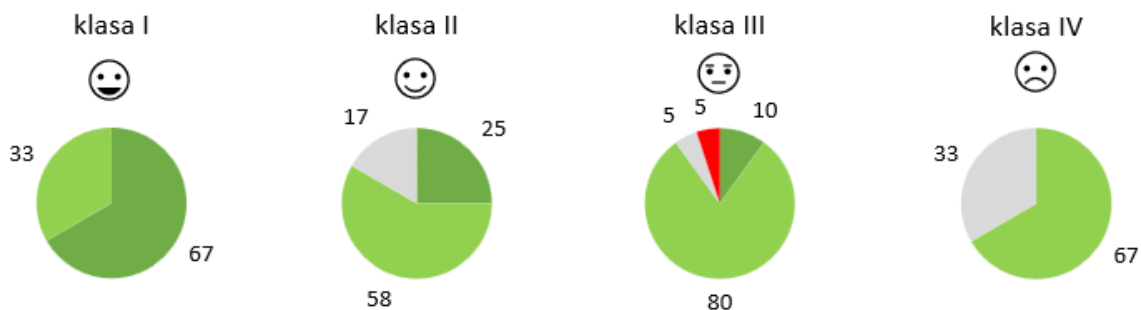
Infografika 5. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura ochrony środowiska (wodociągi, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

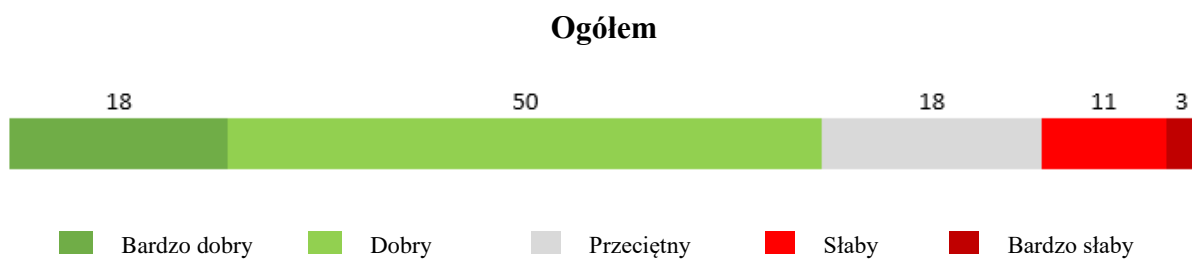
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia dostęp do infrastruktury ochrony zdrowia?

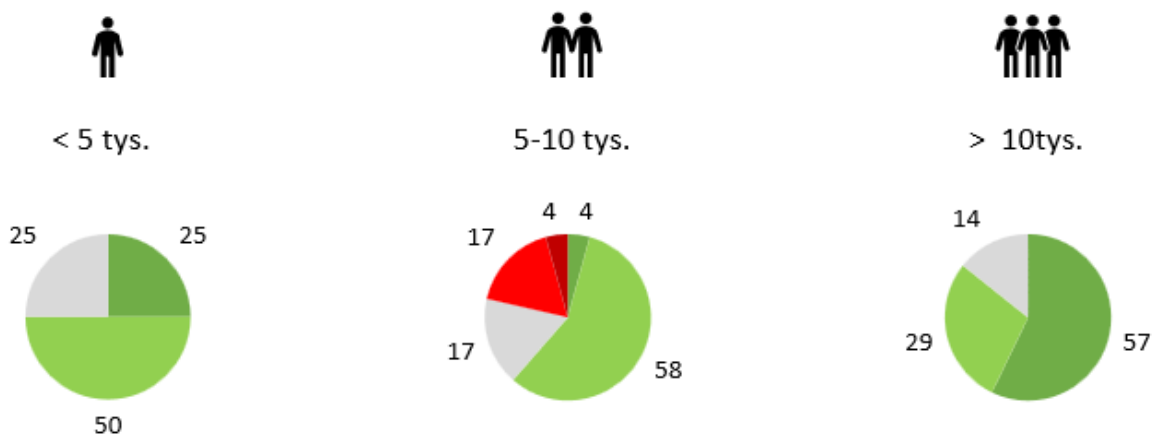
Kategoria ta rozumiana była jako dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej oraz możliwości zaopatrzenia mieszkańców w niezbędne leki (apteki). We wszystkich badanych gminach funkcjonowała poradnia lekarska wraz z apteką. Niepokój wśród władz lokalnych budzi utrudniony dostęp do lekarza rodzinnego, wyrażony często długim czasem oczekiwania na wizytę, będący pochodną liczby pacjentów przypisanych do poradni. Bolączką dla gmin peryferyjnych jest ograniczony dostęp do doraźnej pomocy medycznej, wskazywano na czas dojazdu karetki pogotowia równy 40 minut. Może to stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia mieszkańców, szczególnie w sytuacjach nagłych oraz na okoliczność wypadków drogowych. Wymusza nierzadko konieczność wezwania lotniczego pogotowia ratunkowego. Innym problemem podnoszonym w tym obszarze jest utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów, co przekłada się na stan zdrowia mieszkańców oraz wczesne wykrywanie chorób, czy też skuteczne leczenie. Przedstawiciele władz lokalnych dostrzegają problem ciągłości świadczenia usług na obszarach wiejskich, związany ze starzeniem się kadr, zarówno lekarzy jak i personelu medycznego. Niektórzy z nich wychodząc naprzeciw zagrożeniu braku kadr na obszarach wiejskich, przygotowują zaplecze infrastrukturalne wraz z mieszkaniem dedykowanym dla lekarza.

Ogólna ocena infrastruktury ochrony zdrowia jest w większości opinii dobra lub bardzo dobra (67%), głosy niezadowolenia obecne są przede wszystkim w jednostkach mniejszych oraz o niższym poziomie rozwoju (Infografika 6). Mając na względzie znaczenie powszechnego dostępu do podstawowych usług medycznych niezwykle ważnym jest, by wyjść naprzeciw sytuacji zagrożenia i przygotować rozwiązania systemowe pozwalające na zapewnienie ciągłości realizacji usług na obszarach wiejskich.

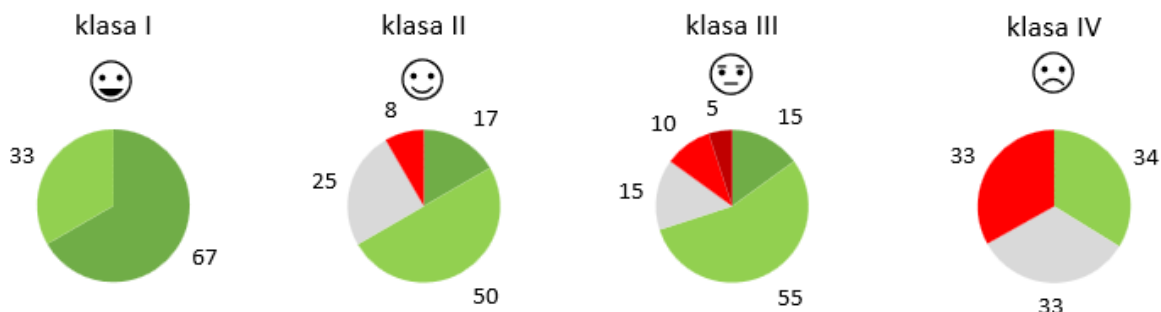
Infografika 6. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura ochrony zdrowia (przychodnie, apteki).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

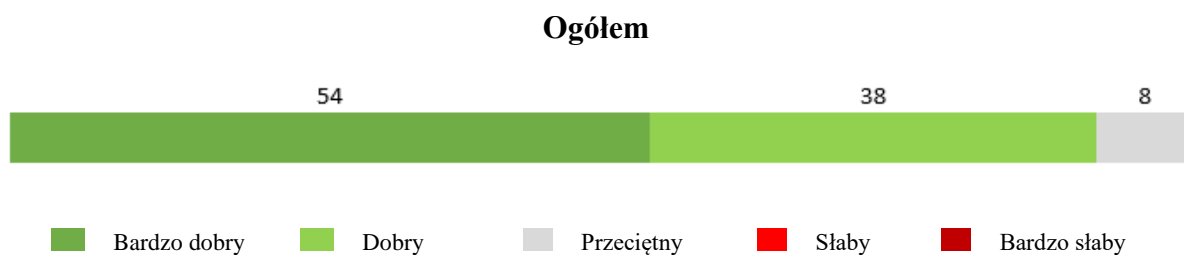
Jak Pan/Pani ocenia dostęp do infrastruktury edukacyjnej?

Pytanie dotyczące infrastruktury edukacyjnej odnosiło się do oceny stanu i dostępności na obszarze gminy obiektów tj.: żłobek, przedszkole czy szkoła (a także organizacja dojazdów, szczególnie istotna na obszarach wiejskich, gdzie często jedynym operatorem komunikacji szkolnej jest samorząd lokalny).

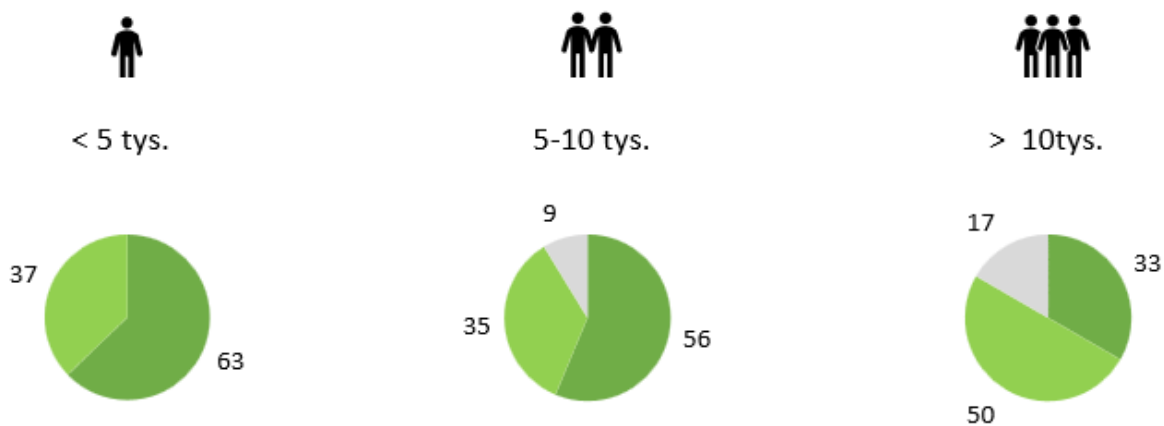
Uzyskane odpowiedzi przedstawiają obszary wiejskie bardzo dobrze i dobrze wyposażone (92%), bez względu na liczbę ludności jak i poziom rozwoju gmin. Podczas wywiadów podkreślano ogólną troskę i zaangażowanie władz w to zadanie, a także wielość podejmowanych przedsięwzięć. Były to m.in.: budowa, rozbudowa i modernizacja placówek, termomodernizacja wraz z zaopatrzeniem w odnawialne źródła energii (głównie panele słoneczne). Dodatkowo wskazywano na brak problemu dostępu do wolnych miejsc w przedszkolach. Niektórzy badani przywoływali słabości, pośród których były: potrzeba budowy żłobka, rozproszenie infrastrukturalne obiektów i trudność ich utrzymania (szczególnie w kontekście przeprowadzonej reformy edukacji, likwidacja gimnazjów), a także rosnące koszty dowozu dzieci, czy problem zapewnienia opału na zimę (problem dostępności węgla, brak oferentów w ogłaszanych przetargach).

Szczególne zjawisko obecne jest w gminach pełniących funkcję mieszkaniowo-rezydencjonalną, gdzie stan infrastruktury edukacyjnej jest dobry lub bardzo dobry, jednak nie w pełni odpowiada na potrzeby nowych mieszkańców. W rezultacie jednostki stale rozbudowują infrastrukturę społeczną, by zapewnić powszechny dostęp do usług edukacyjnych.

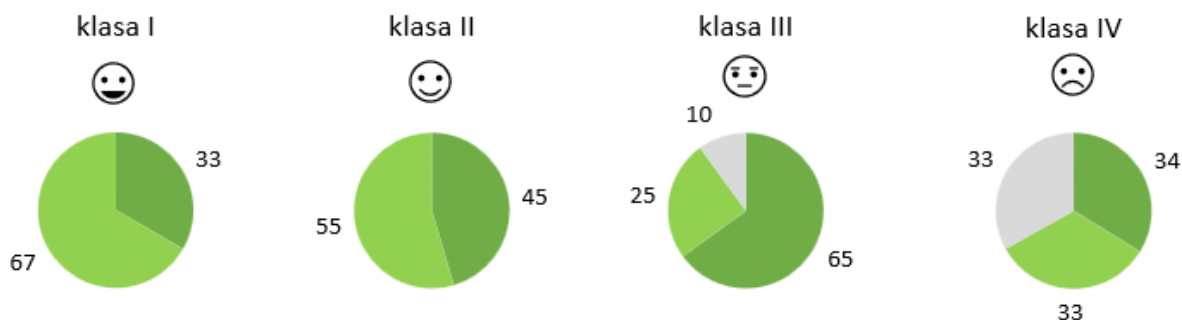
Infografika 7. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura edukacyjna (przedszkola, szkoły).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

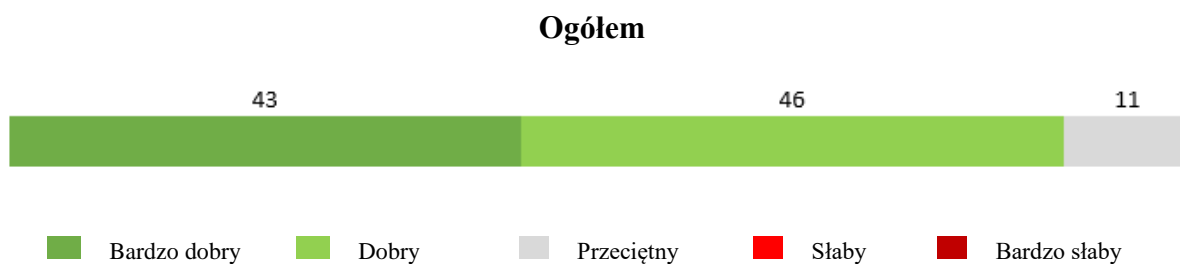
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia dostęp do infrastruktury kulturalnej?

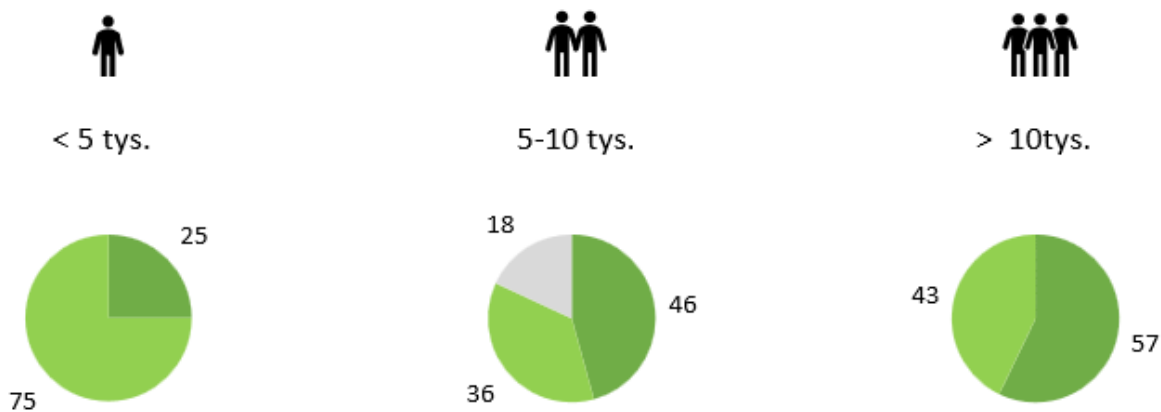
Infrastruktura kulturalna w pytaniu miała swoje rozwinięcie w próbie oceny stanu i działalności podmiotów tj.: dom kultury, biblioteka, czy świetlice wiejskie. Zdecydowana większość opinii rysuje pozytywny obraz obszarów wiejskich w tym zakresie (89%) (Infografika 8). Odpowiedzi udzielano pewnie i nacechowane były dużym optymizmem, czy wręcz dumą na okoliczność możliwości odniesienia się do tego zakresu. Podkreślano rolę i wielość podejmowanych inicjatyw. Dodatkowo przywoływano sprawne przywrócenie działalności instytucji po okresie lockdownu i ograniczeń związanych z reżimem sanitarnym.

Wprawdzie ogólny obraz jest zdecydowanie dobry, to niepokojące są głosy, które mogą stanowić o przyszłości niektórych obszarów wiejskich. Pierwszy odnosił się do trudności związanych z lobbowaniem na rzecz inwestycji w obszarze kultury (np. bibliotek), które przegrywają często z infrastrukturą techniczną szczególnie drogową. Mimo stosunkowo niskich nakładów proponowanych przedsięwzięć. Druga rzecz dotyczy obserwowanej dychotomii wewnętrznej pośród sołectw, które można podzielić na aktywne i zdecydowanie bierno, postawy te według badanych są utrwalane w czasie. Rozmówcy podkreślają problem braku liderów lokalnych, który jest często skutkiem zarzucenia aktywności przez dotychczasowego sołtysa (czy strażaka) ze względu na wiek. W rezultacie powstaje sytuacja w której dotychczasowa trwałość jest przerywana, ze względu na brak możliwości zmiany pokoleniowej.

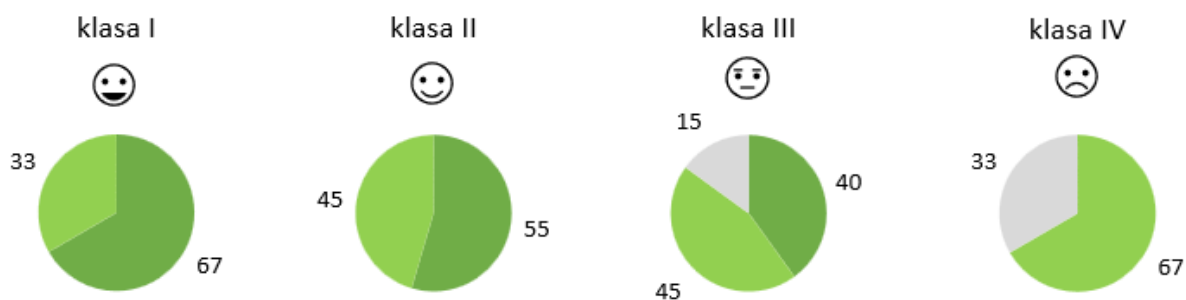
Infografika 8. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Kultura (ośrodek kultury, biblioteka, świetlice wiejskie).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

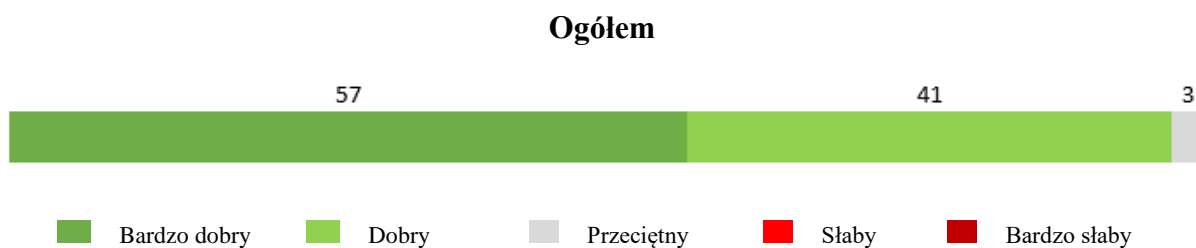
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia stan infrastruktury sportowej?

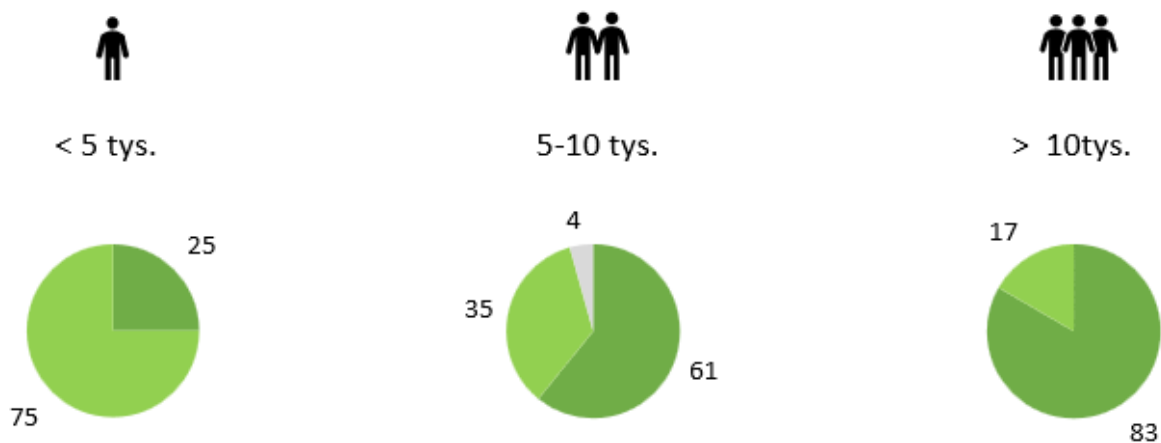
Ostatnia z badanych składowych infrastruktury społecznej to infrastruktura sportowa. Ocenie poddano obecność elementów tj.: hale sportowe, sale gimnastyczne, boiska sportowe, a także place zabaw. Dodatkowo dopytano o obecność i działalność klubów sportowych. W opinii badanych stan wyposażenia w tym zakresie jest bardzo dobry lub dobry (98%) (Infografika 9). Obecny jest duży optymizm, zarówno w wymiarze nasycenia infrastrukturą, jak i korzystania z obiektów przez mieszkańców, tak indywidualnie jak i w sposób zorganizowany. Rozmówcy podkreślali, że prawie w każdym sołectwie działa plac zabaw lub/i siłownia zewnętrzna, występują również boiska sportowe. Pewną obawą wśród badanych jest dominacja jednej dyscypliny sportu, piłki nożnej. Postrzegają w tym fakcie barierę wejścia dla osób, które mają inne zainteresowania lub predyspozycje. Ciekawym zjawiskiem obserwowanym na obszarach wiejskich jest organizacja licznych imprez sportowych, będących inicjatywami oddolnymi, np. imprezy biegowe, czy marszobiegi (nordic walking), zaskakujące miejsce na mapie obszarów wiejskich zajmuje ruch związany z morsowaniem i jego popularyzacją.

Spśród czynników sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców, badani przywoływali obecność ścieżek rowerowych, obiektów sportowych, a przede wszystkim zmiany w świadomości skutkujące nowym stylem życia na obszarach wiejskich (bardziej sportowym i zdrowym) i jego upowszechnienie.

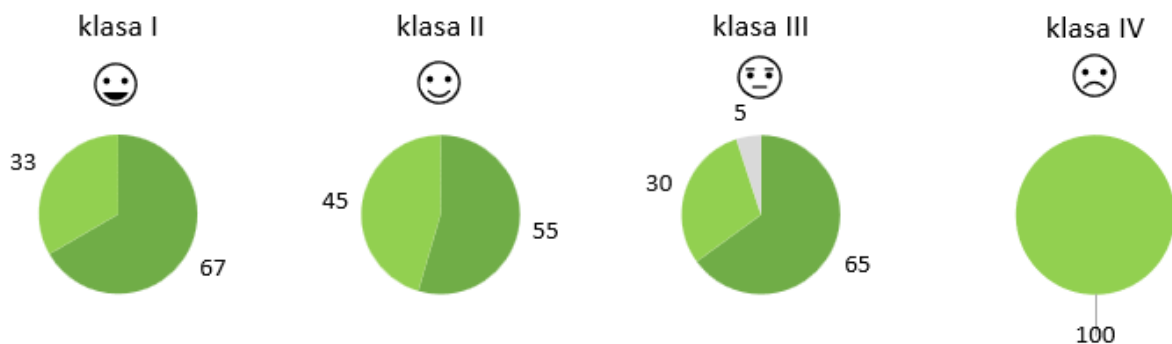
Infografika 9. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sport (boiska sportowe, place zabaw, działalność klubów sportowych,

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

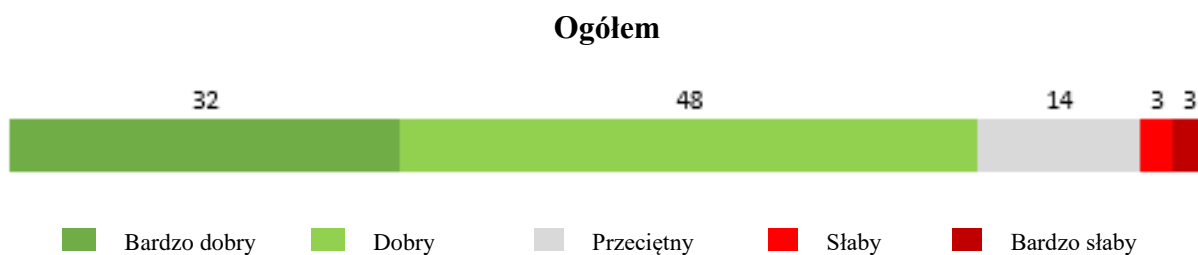
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia uwarunkowania dla rozwoju rolnictwa (w gminie)?

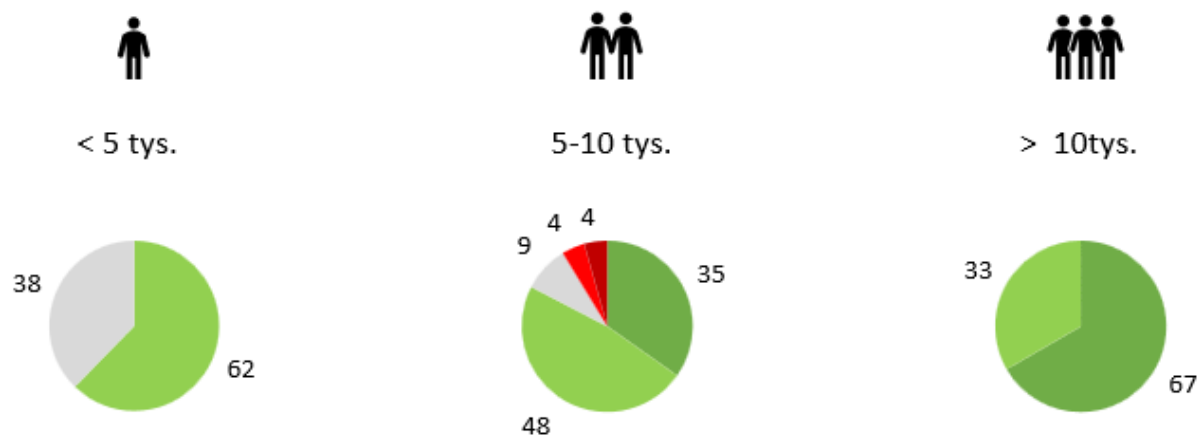
Pytanie dotyczące uwarunkowań rozwoju rolnictwa jest kluczowe dla oceny potencjału wyjściowego funkcji rolniczej na obszarach wiejskich. Rozumiano przez nie warunki przyrodnicze, m.in.: jakość gleb, stosunki wodne, składowe zbliżone do wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, rozszerzone o kulturę rolną.

Rozmówcy posiadali dość ugruntowane zdanie, odpowiedzi były jednoznaczne, często opatrzone komentarzem do bieżącej sytuacji. Dla 85% badanych warunki rozwoju rolnictwa są dobre lub bardzo dobre (Infografika 10). Najczęściej podkreślano, zdecydowany spadek liczby gospodarstw rolnych podkreślając obecność kilku lub kilkunastu gospodarstw rolnych, stanowiących o zaniku znaczenia rolnictwa w przestrzeni gospodarki lokalnej oraz w sferze społecznej wsi. Z drugiej strony w gminach o dominującym znaczeniu rolnictwa, liczba osób powiązana z sektorem rolnym pozostaje stała od dekady, przy jednoczesnym przesunięciu wolnych zasobów pracy na sąsiednie rynki lokalne. W jednostkach o dominującym znaczeniu rolnictwa podkreślano niski poziom przedsiębiorczości, obecne były podstawowe usługi i drobne rzemiosło, skutkiem czego mieszkańcy stają przed koniecznością codziennych dojazdów do pracy. Pojedynczy badani podkreślali trudności związane ze znalezieniem pracowników sezonowych do pracy w rolnictwie. Innym wątkiem, który stanowił tło rozmów nad uwarunkowaniami dla rozwoju rolnictwa była kwestia odpływu młodych mieszkańców wsi do dużych miast oraz poza granice kraju.

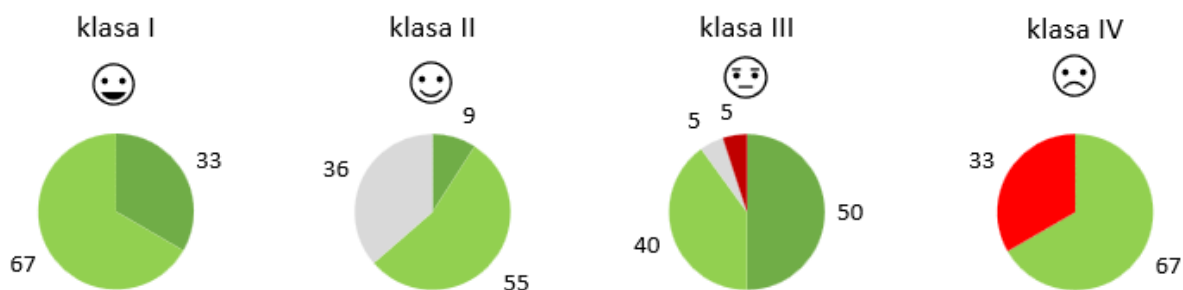
Infografika 10. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju rolnictwa.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

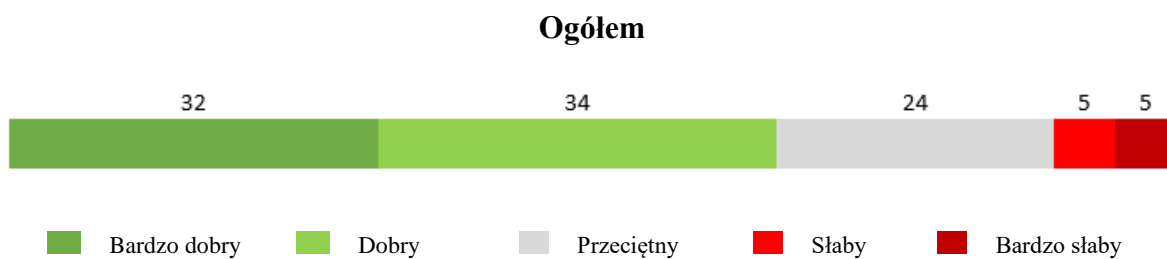
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Jak Pan/Pani ocenia uwarunkowania dla rozwoju turystyki (w gminie)?

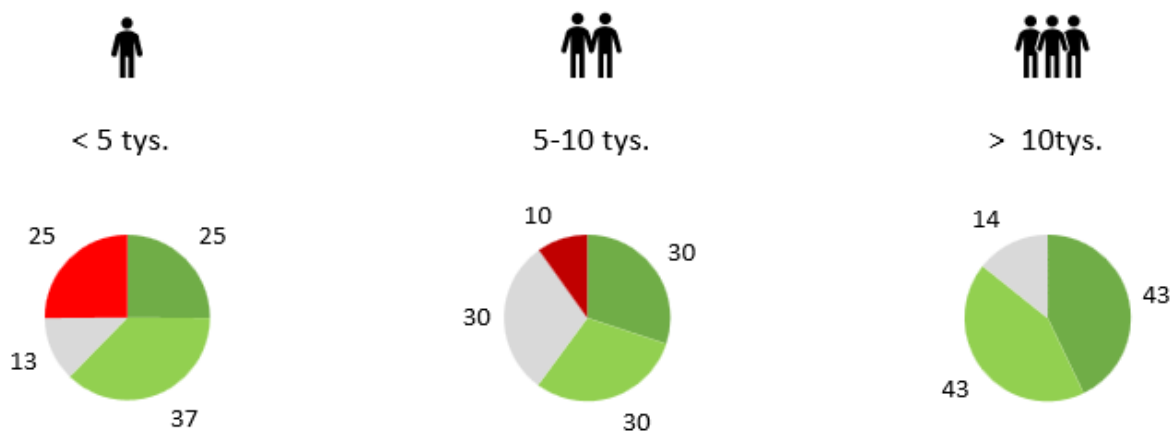
Zgodnie z otrzymanymi wynikami dla 66% badanych uwarunkowania turystyczne są bardzo dobre lub dobre. Biorąc pod uwagę potencjał ludnościowy, najlepiej wypadają gminy najludniejsze. Różnicując wyniki badań z uwzględnieniem poziomu rozwoju otrzymujemy informacje zgodnie z którą najlepsze uwarunkowania posiadają jednostki z klas II i III.

Turystyka obok rolnictwa i leśnictwa stanowi jedną z wiodących funkcji realizowanych na obszarach wiejskich, przy czym jej realizacja jest powiązana bezpośrednio z posiadanymi zasobami oraz zapleczem infrastrukturalnym (zagospodarowaniem turystycznym). Badani w zdecydowanej większości dostrzegają w swoim otoczeniu dobre lub bardzo dobre warunki do rozwoju. Jednocześnie informują o licznych brakach w zakresie bazy noclegowej, oznaczenia szlaków czy ścieżek rowerowych. Drugi biegun rozkładu stanowią przedstawiciele gmin, gdzie turystyka jest wiodącą funkcją obszaru i ma istotną rolę w procesie rozwoju. Świadomi tego, zarówno bieżące działania jak i przyszłe z dużym zainteresowaniem skupiają wokół inwestycji i przedsięwzięć służących jej wzmocnieniu. Jednych i drugich łączy fakt chęci wsparcia uwarunkowania, przy czym dla pierwszych jest to nieśmiało budzenie potencjału, dla drugich działania na rzecz budowy swojej atrakcyjności turystycznej.

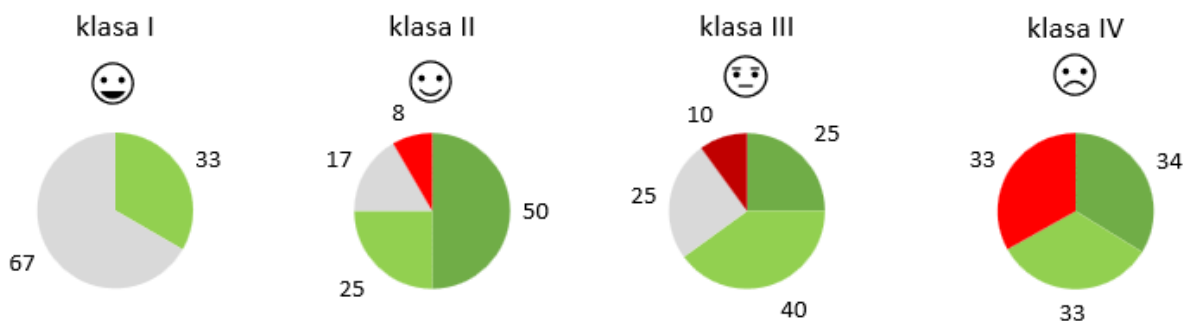
Infografika 11. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

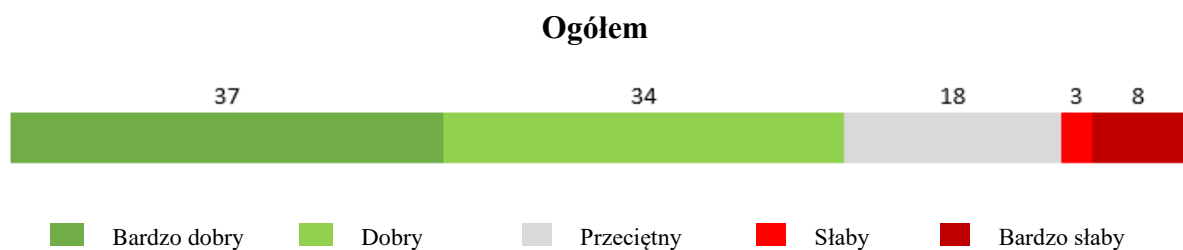
Jak Pan/Pani ocenia inicjatywy i działania oddolne mieszkańców (w gminie)?

Sytuacje kryzysowe, które dotknęły w ostatnim czasie społeczności lokalne, kolejno: pandemia COVID-19, wojna za naszą wschodnią granicą, a także kryzys ekonomiczny i energetyczny, sprawiają, że nowego znaczenia nabiera wspólnota lokalna czy sąsiedzka. Zmiana jakości relacji dostrzegana jest przez rozmówców.

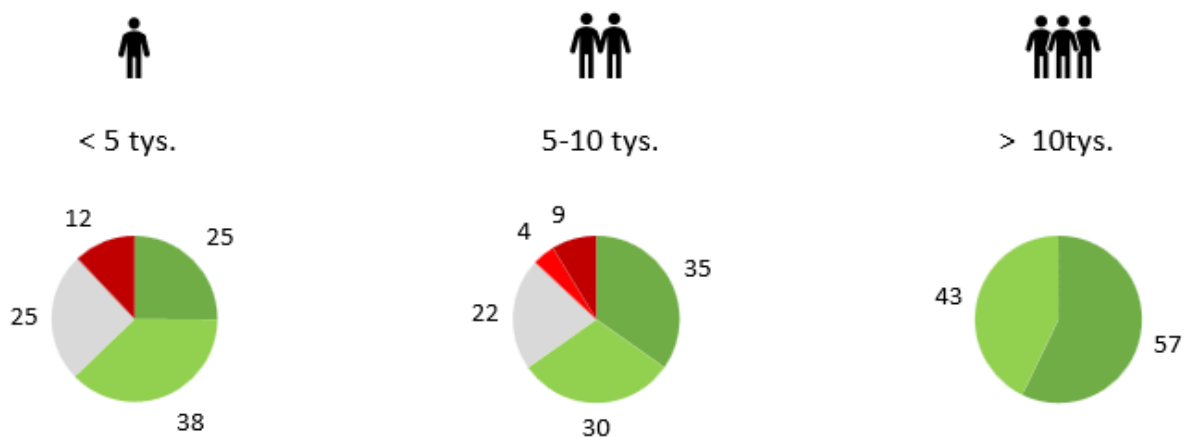
Pierwsze objawy strachu, lęku i niepewności rodziły się na poziomie relacji sąsiedzkich czy lokalnych. Tam też pojawiały się inicjatywy oddolne, służące wsparciu potrzebującym, np. dotkniętych izolacją lub chorobą. Solidarność wspólnotowa wystawiona została na kolejną próbę, po rozpoczęciu inwazji Rosji na Ukrainę, a wraz z nią napływem uchodźców do Polski. Siła działań oddolnych uderzała rozmachem i bezinteresownym niesieniem pomocy. Działania takie obserwowane były z różnym natężeniem w każdej badanej wspólnotcie. Zaprzeczały obserwowanej i pielęgnowanej modzie na izolację wobec świata zewnętrznego, niejako odcięcia się od lokalnych więzi i relacji, pozostając tylko i wyłącznie w kręgu najbliższej rodziny i „własnego podwórka”. Potwierdzeniem tego jest fakt, że 71% badanych określa poziom inicjatyw oddolnych i działań wspólnotowych jako bardzo dobry lub dobry. Z kolei dla 11% badanych sytuacja w tym zakresie jest słaba lub bardzo słaba, obecna jest raczej w gminach mniejszych i o niższym poziomie rozwoju (Infografika 12). Może być spowodowana trudnością podejmowania niektórych inicjatyw w tak małych środowiskach, lub brakiem liderów wspierających budowanie kapitału społecznego wspólnoty.

Niepokojąca refleksja podnoszona przez badanych dotyczy uwarunkowania wielu działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe pozyskaniem środków zewnętrznych. W przypadku ich nieotrzymania rezygnowano z działalności, ze względu na brak środków własnych podmiotu. Inny negatywny sygnał to fakt braku przystąpienia organizacji pozarządowych do ogłaszanych konkursów służących wsparciu ich działalności. Przyczyną tego stanu zgodnie z wiedzą badanych może być wysoka inflacja i towarzyszący jej wzrost kosztów najmu obiektów (np. sportowych czy kulturalnych) służących realizacji zadań. W tym samym nurcie pojawia się refleksja związana z funduszem sołeckim, który ze względu na konieczność partycypacji przez gminę w budżecie, z jednocześnie pogarszającą się sytuacją w obszarze finansów lokalnych może przestać być wdrażany w niektórych podmiotach.

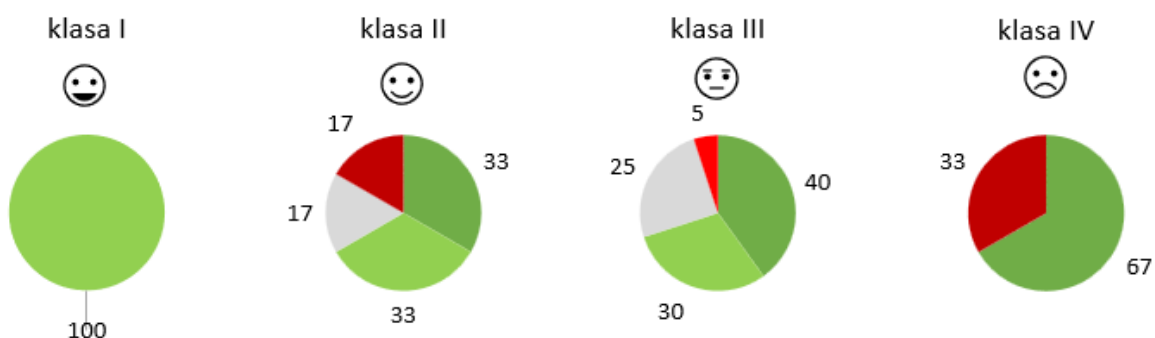
Infografika 12. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców (NGOsów; cykliczne wydarzenia).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

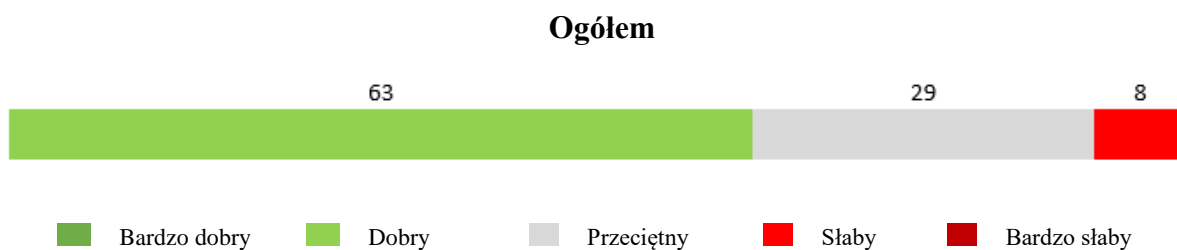
Jak Pan/Pani warunki do rozwoju przedsiębiorczości (w gminie)?

Warunki do rozwoju przedsiębiorczości były jednym z niżej ocenianych uwarunkowań. Mając na względzie znaczenie obecności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na lokalnych rynkach w procesie budowy rozwoju wielofunkcyjnego, fakt ten nie wydaje się być dobrą prognozą na przyszłość. Z drugiej strony badani deklarują utworzenie specjalnych stref ekonomicznych, czy wyznaczenia terenów inwestycyjnych. Pozostali dostrzegają potrzebę utworzenia obszaru dedykowanego przedsiębiorcom. Dodatkowo respondenci podkreślają ograniczoność, czy też brak realnych możliwości wpływu na klimat przedsiębiorczości, który według nich kreowany jest przede wszystkim przez państwo.

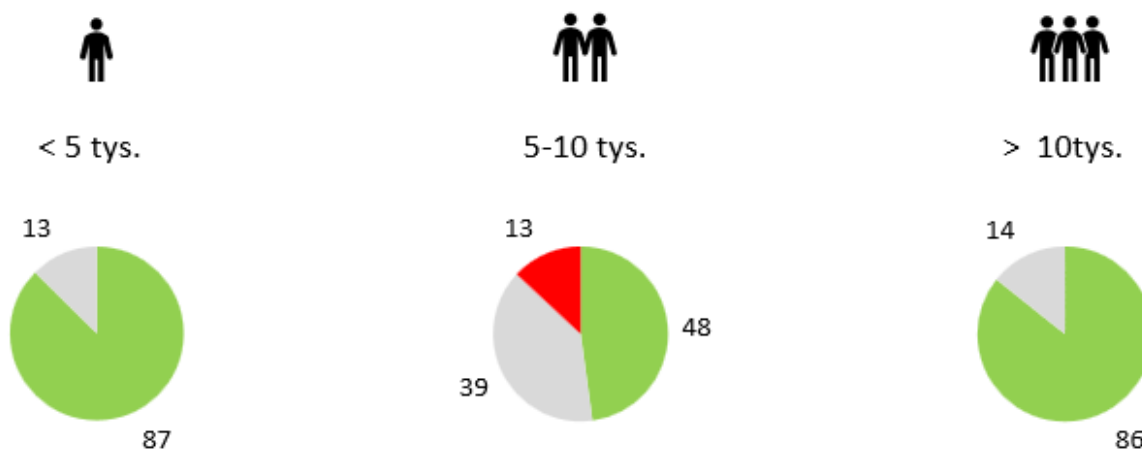
Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań 63% badanych ocenia warunki do rozwoju przedsiębiorczości jako dobre. Jednocześnie raczej nie odczuwając sprawstwa, czy relacji zależności między działaniami gminy a przedsiębiorczością pośród mieszkańców. Podczas rozmów pojawiły się głosy diagnozujące sytuację jako drobną przedsiębiorczość, rzemiosło i podstawowe usługi. Tylko nieliczni podkreślali obecność dużych podmiotów (firm), których siła oddziaływania i znaczenie ma charakter ponadlokalny (Infografika 13).

Interesujący wątek pojawił się w rozmowie z wójtem bardzo dobrze rozwiniętej gminy (mimo swej peryferyjności), gdzie otwarciu nowego zakładu produkcyjnego towarzyszy budowa dużego osiedla mieszkaniowego (100 domów jednorodzinnych). Przykład ten dowodzi siły wpływu przedsiębiorczości na inne uwarunkowania rozwoju tutaj atrakcyjność osiedlania i rozwój funkcji rezydencjonalno-mieszkaniowej na obszarach wiejskich (szerzej oddziałuje na sytuację demograficzną).

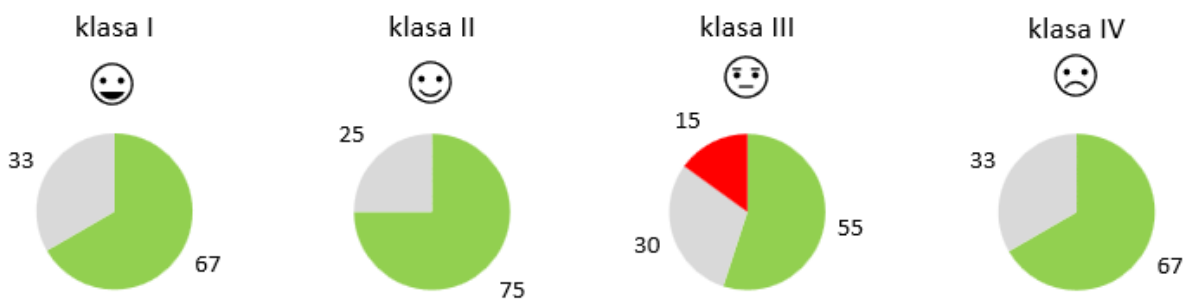
Infografika 13. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Warunki do rozwoju przedsiębiorczości.

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Proces przejścia z sektorowego do terytorialnego podejścia wobec obszarów wiejskich, wywołał szereg nowych okoliczności, których ciąg skutkuje zmianami od poziomu ponadnarodowego (UE), przez państwowy poprzez regionalny, kończąc na lokalnym. Pierwsze trzy wymiary są istotne dla programowania, planowania i rozdziału środków, tak wybory i działania pozostają w sferze wspólnot lokalnych. Podstawowym zadaniem władz samorządowych jest rozpoznanie i umiejętne wykorzystanie posiadanych potencjałów w celu poprawy jakości życia mieszkańców, z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju.

Pytanie dotyczące kierunków wsparcia realizowanych w ostatnich 10 latach jest próbą określenia dotychczasowych potrzeb, czy też wiodących obszarów zmian. Badani wskazali trzy obszary działań, które były wiodące w ostatniej dekadzie. Kierunki podejmowanych działań w badanych gminach skupione były na wzmocnieniu (Rys. 4.1):

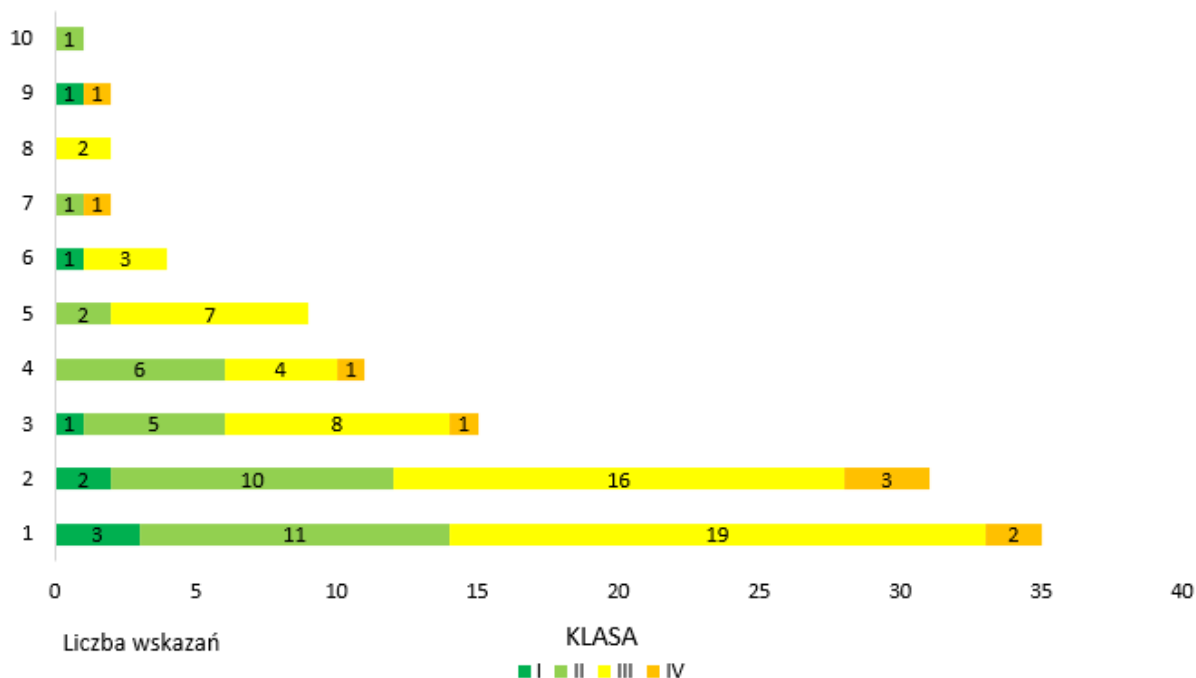
- lokalnej infrastruktury drogowej (35 wskazań),
- infrastruktury ochrony środowiska (31 wskazań),
- infrastruktury edukacyjnej (15 wskazań).

Warto zauważyć, że kierunków wsparcia nie różnicuje wyjściowy poziom rozwoju. Mimo dużo lepszych wskaźników na wejściu w gminach o bardzo dobrym i dobrym poziomie rozwoju, działania te są zbieżne z pozostałymi jednostkami. Sytuacja ta wymaga komentarza. W przypadku infrastruktury należy wytyczyć dwa stany:

- Pierwszy w którym zmiana wymagana jest na okoliczność zachodzących przemian innych uwarunkowań, np. wzrost liczby mieszkańców, budowa nowych osiedli, przygotowanie terenów inwestycyjnych itp.. Skutkiem czego jest podejmowanie przedsięwzięć w zakresie infrastruktury. Sytuacja ma miejsce w gminach o wysokim poziomie rozwoju.
- Drugi, kiedy ze względu na dotychczasowe zaniedbania, powodowane m.in. brakiem środków, ograniczeniami budżetowymi, podejmowane są działania służące poprawie jakości życia mieszkańców. Częstokroć możliwość zmiany zaistniała tylko i wyłącznie na okoliczność pozyskania zewnętrznych środków finansowych z UE. Stan ten obecny był w gminach klas III i IV, zatem o przeciętnym i niskim poziomie rozwoju.

Warto podkreślić, że wiodące kierunki wsparcia pokrywają się z najlepiej ocenianymi potencjałami. Zatem obok podejmowanych działań widoczna jest pozytywna zmiana. Niepokojącym z punktu widzenia budowy tożsamości lokalnej w tym więzi, zaufania, składowych kapitału społecznego jest niskie zainteresowanie lub brak działań służących wzmocnieniu wspólnot. Pewnym rozwiązaniem może być realizacja projektów

wielofunduszowych (źródło finansowania z EFFROW i EFS, lub EFRR i EFS), które w swojej istocie zakładają wielowymiarowe wzmocnienie lokalnych kapitałów. Beneficjentem środków w najbliższej perspektywie finansowej będą lokalne grupy działania.

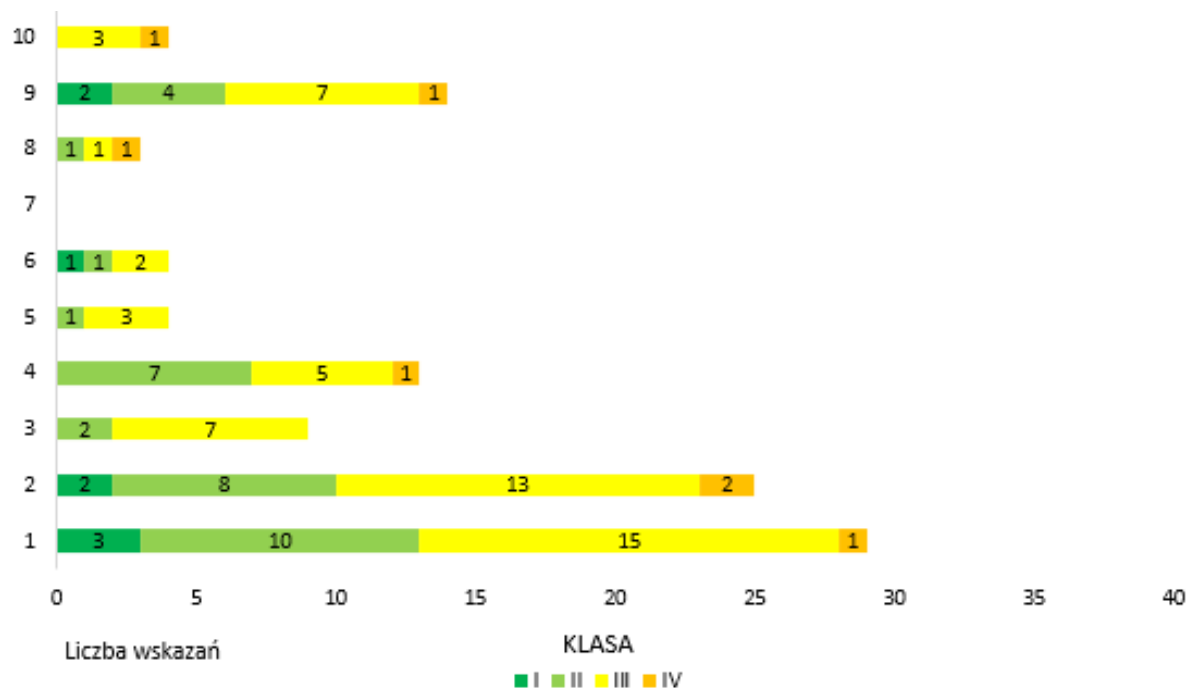
Legenda

- 1- Stan dróg
- 2- Infrastruktura ochrony środowiska
- 3- Infrastruktura edukacyjna
- 4- Uwarunkowania dla rozwoju turystyki
- 5- Kultura
- 6- Sport
- 7- Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców
- 8- Warunki do rozwoju przedsiębiorczości
- 9- Infrastruktura ochrony zdrowia
- 10- Inne

Rys. 4.1. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

Przyszłe kierunki działań, lub planowane obszary wsparcia są bardzo zbliżone do dotychczas realizowanych. Zgodnie z opiniami badanych, proponowane działania zbieżne są w znacznej mierze z dotychczasowymi. Powodem tego stanu według badanych jest brak pokrycia siecią kanalizacyjną całego obszaru, modernizacja urządzeń (stacje uzdatniania, oczyszczalnie ścieków), czy sieci dróg (Rys. 4.2)¹⁴.

Legenda

- 11- Stan dróg
- 12- Infrastruktura ochrony środowiska
- 13- Infrastruktura edukacyjna
- 14- Uwarunkowania dla rozwoju turystyki
- 15- Kultura
- 16- Sport
- 17- Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców
- 18- Warunki do rozwoju przedsiębiorczości
- 19- Infrastruktura ochrony zdrowia
- 20- Inne

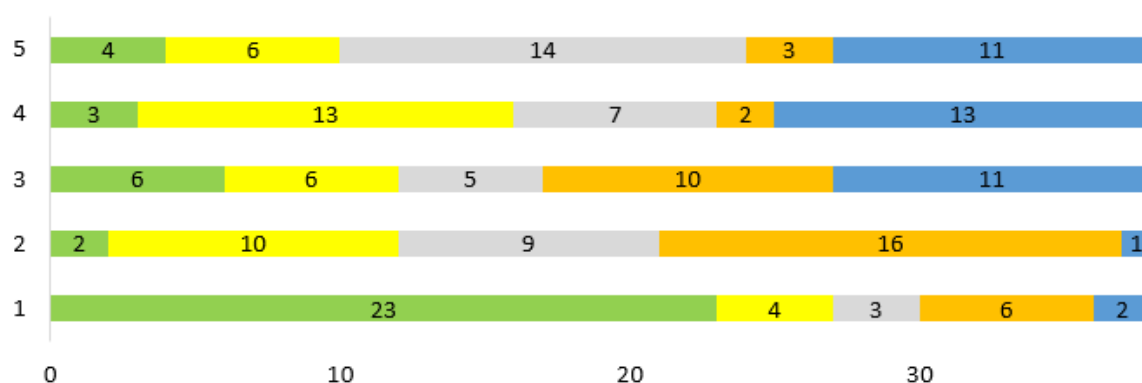
Rys. 4.2. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

¹⁴ Wilkin (2011), podkreśla, że w przypadku niektórych problemów obszarów wiejskich i wsi, pojęcie aktualny staje się rozciągliwe na dziesiątki lat, czasem na setki.

W związku z kryzysem energetycznym pojawiła się refleksja związana z dużym zainteresowaniem odnawialnymi źródłami energii, a także termomodernizacją budynków publicznych (urzędy, szkoły, gminne budynki mieszkalne). Pojedyncze głosy przywołują konieczność wzmocnienia działań służących poprawie aktywności społeczności lokalnych, a także poprawy warunków do rozwoju przedsiębiorczości.

W celu rozpoznania wiodących funkcji obszarów wiejskich badanych gmin, poproszono respondentów o uszeregowanie ich według znaczenia. Badani najczęściej jako wiodącą funkcję w wiązce trzech najważniejszych wskazali rolniczo-leśną funkcję (31 wskazań, przy czym na dla 23 badanych była najważniejsza). Wprawdzie o jedno wskazanie więcej uzyskała funkcja przyrodniczo-krajobrazowa, jednak tylko dla 6 badanych jest na pierwszym miejscu. Uzupełnienie dla powyższych turystyczno-rekreacyjna – 20 wskazań. Dla nielicznych badanych funkcja rezydencjonalno-mieszkaniowa (3) lub społeczno-kulturowa (2) były wiodące.

Legenda

- Funkcja rolniczo-leśna
- Funkcja przyrodniczo-krajobrazowa
- Funkcja turystyczno-rekreacyjna
- Funkcja rezydencjonalno-mieszkaniowa
- Funkcja społeczno-kulturowa

Rys. 4.3. Funkcje obszarów wiejskich

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=38.

W związku z pytaniem dotyczącym wiodących funkcji obszarów wiejskich, dostrzeżono pewny brak spójności odpowiedzi, między deklarowanym i obserwowanym przez rozmówców spadkiem znaczenia rolnictwa a wyborem funkcji wiodącej. Przyczyn tego faktu można upatrywać w silnym zakorzenieniu rolnictwa w postrzeganiu obszarów wiejskich. Nie sposób

bowiem mówić i myśleć o obszarach wiejskich w oderwaniu od rolnictwa i vice versa. Sztuką jest i pozostanie umiejętne łączenie rozwoju obu.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie wniosków, będących wynikami syntezy zrealizowanych badań

1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego jest istotnie zróżnicowany. Zmienność przestrzenną porządkują uwarunkowania naturalne oraz położenie względem miast. Obszary wiejskie z naturalnie i historycznie ukształtowaną funkcją rolniczą, cechują się najniższym poziomem wielofunkcyjności. Z kolei rozwój wielofunkcyjny terenów będących pod silnym wpływem miasta umacnia się. Wysokiej zmienności wewnętrznej obszarów wiejskich, towarzyszy fakt braku obecności terenów monofunkcyjnych.
2. Różnorodność zjawiska dowodzi wielości ścieżek rozwoju gmin, które mają rozwinięcie w strukturze funkcjonalnej, a ostatecznie w wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Relacja zależności między rozwojem społeczno-gospodarczym a poziomem wielofunkcyjnym wskazuje, że wysoki poziom rozwoju wielofunkcyjnego współwystępuje z bardzo dobrym lub dobrym rozwojem społeczno-gospodarczym.
3. Wewnętrzne zróżnicowania struktur lokalnych będące pochodną warunków endogenicznych, dowodzą znaczenia procesu planowania i realizacji działań adekwatnych do potrzeb wspólnoty na poziomie lokalnym.

Wnioski i rekomendacje powstałe na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

1. Badani w zdecydowanej większości racjonalnie i obiektywnie oceniali posiadane potencjały. Zgodnie z otrzymanymi wynikami, niewątpliwie mocną stroną badanych obszarów jest stan infrastruktury społecznej, szczególnie sportowej i kulturalnej. Dobrze oceniany jest stan dróg, mimo stale aktualnych potrzeb w tym zakresie. Po okresie pandemii, optymistycznym sygnałem jest informacja o dobrej lub bardzo dobrej ocenie w zakresie podejmowania inicjatyw oddolnych.
2. Spośród ocenianych uwarunkowań najslabiej oceniano warunki do rozwoju przedsiębiorczości. Może to być barierą do rozwoju wielofunkcyjnego.
3. Występuje zgodność między oczekiwanymi kierunkami wzmocnień (potrzebami) a środkami pozyskiwanymi z zewnętrznych źródeł (UE) przez samorządy lokalne.
4. Występowała duża zbieżność realizowanych działań przez gminy bez względu na wyjściowy poziom rozwoju danego obszaru aktywności.

Głosy w dyskusji

Głos pozarządowy

Partnerem w realizowanej operacji jest Koło Gospodyń Wiejskich w Starej Krobi. Swoimi refleksjami i wnioskami podzieliła się Przewodnicząca Koła Pani Sylwia Jakubowska.

- 1. Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań wiodące kierunki realizowanych działań na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego skupione były na inwestycjach z zakresu: infrastruktury drogowej i ochrony środowiska, a także infrastruktury społecznej. Proszę o informację, czy Państwo zgadzacie się z tą opinią? Proszę o podanie przykładów zmian zachodzących w Państwa gminie.**

Tak, zgadzam się z otrzymanymi wynikami. W gminie Krobia realizowanych jest szereg działań z zakresu infrastruktury drogowej, ochrony środowiska a także infrastruktury społecznej.

Z punktu widzenia mieszkańca naszej wsi, są to działania bardzo potrzebne. W proces zmian na obszarach wiejskich zaangażowani są wszyscy mieszkańcy. Przykładem wspólnego działania była zeszłoroczna akcja sadzenia drzew (nasadzeń śródpolnych), która spotkała się z dużym zainteresowaniem i zrozumieniem znaczenia dla poprawy jakości gleb.

W zakresie infrastruktury społecznej zrealizowano projekt modernizacji zaplecza socjalnego dla boiska sportowego. Zadanie to zrealizowano dzięki środkom pochodzącym z gminy.

Infrastruktura drogowa jest w skali lokalnej istotnym zadaniem, czego dowodem jest stała modernizacja dróg dojazdowych do pól, która współfinansowana jest ze środków funduszu sołeckiego. Dodatkowo swoją pracą i sprzętem wspierana jest przez działania rolników, przy aktywnym zaangażowaniu sołtysa.

- 2. Jedną z mocnych stron wskazanych przez samorządy była bardzo dobra ocena infrastruktury kulturalnej i sportowej. Proszę o podzielenie się Państwa doświadczeniem w tym zakresie.**

Działania na rzecz infrastruktury kulturalnej i sportowej realizowane są przez samorząd lokalny gminy Krobia. Podmiotem odpowiedzialnym za zadania jest Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, które podejmuje szereg działań w formie wydarzeń i warsztatów dla dzieci, młodzieży, jak i osób starszych. Ważnym przedsięwzięciem jest Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie. W tym roku odbył się po raz dziesiąty. Wydarzenie cieszy się dużym zainteresowaniem zarówno mieszkańców gminy, jak i gości, tak z Polski i spoza kraju. W stałej ofercie ośrodka znajdują się również kreatywne warsztaty, zajęcia teatralne, zajęcia wokalne.

Nasz udział w wydarzenia kulturalne obecny jest w ramach „Taboru Wielkopolski”, który organizowany jest w Starej Krobi. Jest to letnia szkoła tradycji, poświęcona bogatemu dziedzictwu kulturowemu Wielkopolski, impreza organizowana jest przez Gminne Centrum Kultury imienia Jana z Domachowa Bzdęgi w Krobi oraz Stowarzyszenie „Dom Tańca” z Warszawy. Nasza rola polega na udostępnieniu miejsca na boisku wiejskim, które korzystnie wpływa na klimat imprezy. Zadaniem Koła Gospodyń Wiejskich w Starej Krobi jest przeprowadzeniu cyklu warsztatów kulinarnych dla uczestników wydarzenia. Uczestnicy Taboru, jak i mieszkańcy miejscowości licznie spotykają się i integrują na codziennych wieczornych spotkaniach.

3. Zmiany zachodzące na obszarach wiejskich sprawiają, że wieś ewoluuje a wraz z nią realizowane funkcje, podejmowane działalności przez mieszkańców. Proszę o podzielenie się Państwa doświadczeniem w tym zakresie.

Potwierdzam, że następują istotne zmiany na obszarach wiejskich. Dostrzegam je w mojej miejscowości. Zmieniająca się rola kobiet w środowisku wiejskim to ważna sprawa. Niegdyś rola kobiety polegała głównie na pracy na roli, wraz z nią opieka nad dziećmi, rodzicami bądź teściami a także dbałość o tradycje kulturowe. Dziś, mieszkankami obszarów wiejskich, są nie tylko kobiety pracujące na roli. Często są to kobiety mające inne zawody, niekoniecznie mieszkające z rodzicami bądź teściami. Obserwuję jednak, że mimo tak dużych zmian w środowisku wiejskim dbałość o tradycje jest kontynuowana. Objawia się przede wszystkim podczas wydarzeń kościelnych i innych imprez kulturalnych. Uważam, że głęboko zakorzeniona przynależności do wspólnoty pozwala na zachowanie kultury i tradycji, przynosi swoje owoce i będzie ważna dla kształtowania naszej przyszłości.

4. Jedną ze słabych stron na obszarach wiejskich jest brak liderów, czy też brak kontynuacji podejmowanych działań przez młodsze pokolenia. Proszę o informację dotyczącą sytuacji w Państwa organizacji.

Moje doświadczenia pracy na obszarach wiejskich są zgoła odmienne. Uważam, że na wsiach nie brakuje liderów. Zwłaszcza w ostatnich latach, kiedy weszły w życie nowe przepisy dotyczące funkcjonowania Kół Gospodyń Wiejskich. Wiele Kół odżyło na nowo. Możliwości rozwoju są bardzo duże. Niegdyś koło gospodyń kojarzyło się ze starszymi paniami działającymi terenie wsi. Dziś koło gospodyń wiejskich to przede wszystkim osoby młode, bardzo chętne do organizacji wydarzeń nie tylko lokalnych. Panie są chętne do podejmowania działań w ramach KGW, przeszkodą nie są też składki członkowskie. Koło któremu przewodniczę skupia 86 pań, co czyni nas liderkami w powiecie gostyńskim.

- 5. Gmina Krobia na terenie której Państwo realizujecie swoje zadania jest wyjątkowa, leży na terenie Biskupizny, której Tradycje kulturowe wpisane zostały na krajową listę niematerialnego dziedzictwa narodowego. W myśl Konwencji UNESCO: „oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki, uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”. W związku z tym proszę o Państwa refleksję dotyczącą zmian wywołanych tym faktem? Ewentualnie, czy dostrzegacie Państwo szansę na wzmocnienie funkcji kulturalno-społecznej na obszarach wiejskich?**

Biskupizna charakteryzuje się wyjątkową muzyką, tańcem, przyśpiewkami, gwarą i kuchnią oraz przepięknymi strojami z charakterystycznymi panieńskimi czepcami – kopkami, które stały się już wizytówką regionu. My jako mieszkańcy cieszymy się z tej przynależności. Będąc nastolatką, Biskupizna nie zawsze kojarzona była pozytywnie wśród koleżeństwa. Jeśli ktoś miał babcię czy dziadka, którzy chodzili w stroju biskupiańskim, to kiedy w szkole był organizowany Dzień Dziadka i Babci, a ktoś miał dziadków pielęgnujących tradycje, wywoływało to u dziecka poczucie wstydu a nie dumy z przynależności do wspólnoty. Obecnie nastąpiła zmiana. Młodzież staje się kontynuatorem lokalnych tradycji. Dziadkowie odeszli, kultura pozostała w nas, naszych nastolatkach, dzieciach, które są gotowe i otwarte na jej przyjęcie.

- 6. Jakie działania podejmowane są przez Państwa organizację, które pozwalają na wzmocnienie tożsamości lokalnej?**

Tożsamość lokalną wmacniamy poprzez kultywowanie tradycji. W naszej miejscowości odbywa się corocznie tradycyjny obrzęd dożynkowy. By taki obrzęd przygotować, prace trwają od początku żniw. Młode dziewczyny, które są odpowiedzialne za przygotowanie wieńcy dożynkowych starają się o kłosa zbóż w odpowiedniej fazie dojrzałości kłosa, żeby dobrze je wypleść. Kolejno babcie, mamy spotykają się wieczorami by nad nim pracować. Wieńce zawsze są dwa bo jak tradycja nakazuje, wieńiec dożynkowy zawsze odbiera dwóch rolników. Ostatnio, również wieńce odbierają rzemieślnicy. Wynika to z faktu, że zmienia się struktura zawodowa mieszkańców naszej wsi A „nowy zwyczaj” dobrze się przyjął. W samej gminie Krobia jest już niewiele takich tradycyjnych obrzędów. Często odbywa się tylko wieczorna zabawa dla mieszkańców.

Innym przykładem jest również procesja Bożego Ciała. Na Biskupiznie uroczystość ta ma szczególny charakter. W procesji uczestniczą między innymi dzieci ubrane w tradycyjne

stroje. Rodzice, dziadkowie bardzo angażują się w przygotowanie oprawy, działanie te służą podtrzymaniu naszej kultury i tradycji

Jako Koło jesteśmy również członkami Partnerstwa na rzecz Biskupizny, które zostało zawiązane z początkiem 2015 roku. Celem Partnerstwa jest rozwijanie współpracy na rzecz promowania i rozwoju dziedzictwa kulturowego mikroregionu Biskupizny. Podejmowane działania przyczyniają się do zachowania trwałości folkloru biskupiańskiego. Skuteczność działań można zaobserwować we wzroście atrakcyjności zespołu folklorystycznego wśród młodzieży.

7. W procesie realizacji zadań przez organizacje pozarządowe ważne jest włączenie grup zagrożonych wykluczeniem społecznym czy słabych (np. osoby starsze). Proszę o podzielenie się Państwa doświadczeniem w tym zakresie.

W związku z realizacją naszych zadań statutowych związanych z przynależnością do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich (KRW) organizujemy przynajmniej raz do roku wycieczki. W pierwszej kolejności uczestniczą w nich panie należące do koła (często same już będąc w wieku emerytalnym) Zawsze dajemy możliwość wyjazdu pozostałym mieszkańcom naszej miejscowości, mam tu na myśli również osoby zagrożone wykluczeniem społecznym w tym również osoby starsze. W bieżącym roku zorganizowałyśmy wycieczkę do Warszawy oraz do Ustronia Morskiego. Wśród uczestników znalazły się osoby starsze, które pierwszy raz zobaczyły morze czy stolicę. Wdzięczność z ich strony była ogromna.

Organizacja wyjazdów, w tym przygotowanie programu, transportu, ubezpieczenia itp., pozostaje w moim obszarze działań. Pozwala to na istotne obniżenie kosztów i zwiększenie dostępności. W rezultacie wycieczki są atrakcyjne również dla osób starszych. Zadania te cieszą się dużym zainteresowaniem, a ja podejmuję je z radością i zaangażowaniem,

Głos naukowy

W dniu 17.10.2022r. na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu, odbyło się Seminarium naukowe w ramach realizowanej operacji, którego celem było przedstawienie wyników badań z uwzględnieniem zastosowanych metod. Podczas seminarium zebrano eksperckie opinie w zakresie wyników badań, a także wyznaczono kierunki i rekomendacje dla przyszłych badań w obszarze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Zebrane opinie przede wszystkim odnosiły się do oceny uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, zachodzących zmian ze szczególnym uwzględnieniem zróżnicowań funkcjonalnych w kontekście wielofunkcyjności.

1. W dyskusji podkreślono zasadność podjęcia tematu badań, a także zbieżność otrzymanych wyników z publikacjami polskimi i międzynarodowymi, traktującymi o sytuacji na obszarach wiejskich.
2. Padło stwierdzenie zgodnie z którym, kluczowe znaczenie w identyfikacji kierunków zmian na obszarach wiejskich mają strumienie finansowe środków zewnętrznych Unii Europejskiej. Oznacza to, że podejmowane działania przez władze lokalne w znacznej mierze są pochodną możliwości pozyskania środków z funduszy europejskich na realizowane projekty.
3. Pozytywnie oceniono zmiany zachodzące na obszarach wiejskich. Podkreślono fakt, że proces rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego ma charakter powszechny, przy czym intensywność zmian jest uwarunkowana przede wszystkim rentą położenia czy stanem finansów lokalnych.
4. Wyznaczono przyszłe kierunki badań, które powinny być rozszerzone o innych interesariuszy, tak by możliwym było zidentyfikowanie funkcji obszarów wiejskich z poziomu ich mieszkańców. Jednocześnie przyznając, że uchwycenie zmian zachodzących we wspólnotach wymaga kontynuacji badań.

Spis tabel

<i>Tabela 1.1. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą badań.....</i>	<i>9</i>
<i>Tabela 1.2. Zmienne opisujące wielofunkcyjny rozwój wraz z przyjętymi wagami</i>	<i>10</i>
<i>Tabela 2.2.1. Wskaźniki charakteryzujące obszary wiejskie według typów.....</i>	<i>19</i>
<i>Tabela 3.1. Średnie wartości wskaźników charakteryzujące rozwój wielofunkcyjny w 2020r.</i>	<i>23</i>
<i>Tabela 4.1. Tabela dwudzielcza dla liczby gmin w zależności od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w 2019r. w relacji do rozwoju wielofunkcyjnego w 2020r.</i>	<i>25</i>

Spis rysunków

<i>Rys. 1.1. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich</i>	6
<i>Rys. 1.2. Schemat postępowania badawczego</i>	8
<i>Rys. 1.3. Rozkład przestrzenny rozwoju obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim</i>	10
<i>Rys. 2.1.1 Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji rolniczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.</i>	14
<i>Rys. 2.1.2. Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji turystycznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.</i>	15
<i>Rys. 2.1.3. Przestrzenne zróżnicowanie potencjału funkcji leśnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.</i>	16
<i>Rys. 3.1. Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w 2020r.</i>	22
<i>Infografika 1. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostępność przestrzenna.</i>	29
<i>Infografika 2. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Finanse lokalne.</i>	31
<i>Infografika 3. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja na lokalnym rynku pracy.</i>	33
<i>Infografika 4. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan dróg.</i>	35
<i>Infografika 5. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura ochrony środowiska (wodociągi, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków).</i>	37
<i>Infografika 6. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura ochrony zdrowia (przychodnie, apteki).</i>	39
<i>Infografika 7. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Infrastruktura edukacyjna (przedszkola, szkoły).</i>	41
<i>Infografika 8. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Kultura (ośrodek kultury, biblioteka, świetlice wiejskie).</i>	43
<i>Infografika 9. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sport (boiska sportowe, place zabaw, działalność klubów sportowych,</i>	45
<i>Infografika 10. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju rolnictwa.</i>	47

<i>Infografika 11. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki.</i>	<i>49</i>
<i>Infografika 12. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców (NGOsów; cykliczne wydarzenia).</i>	<i>51</i>
<i>Infografika 13. Ocena potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Warunki do rozwoju przedsiębiorczości.</i>	<i>53</i>
<i>Rys. 4.1. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach</i>	<i>55</i>
<i>Rys. 4.2. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach</i>	<i>56</i>
<i>Rys. 4.3. Funkcje obszarów wiejskich</i>	<i>57</i>

Spis literatury

1. Bartkowiak N., Poczta W. (2012): Czynniki rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce, Wydawnictwo UP w Poznaniu, Poznań.
2. Bartkowiak-Bakun N.(2021): Identyfikacja potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego na poziomie lokalnym w celu lepszego i zrównoważonego wykorzystania posiadanych zasobów, Wydawnictwo UP Poznań.
3. Bartkowiak-Bakun N. (2021): Badanie uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w kontekście kryzysu wywołanego przez COVID-19 (w poszukiwaniu innowacji organizacyjnych i społecznych), https://wes.up.poznan.pl/sites/default/files/PUBLIKACJE/Badanie_uwarunkowa%C5%84_rozwoju_obszar%C3%B3w_wiejskich_Bartkowiak_Bakun.pdf
4. Chaskin R. J. (2008): Resilience, community, and resilient communities: conditioning contexts and collective action, *Child Care in Practice* 14.
5. Czarnecki A. (2005): Obszary wiejskie, urbanizacja wsi, rozwój wielofunkcyjny, rolnictwo wielofunkcyjne -przegląd pojęć, [w:] Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich, (red.) A. Rosner, IRWiR PAN, Warszawa, 233-254
6. Heffner K. (2007): Rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich. Definicje – Uwarunkowania – Zależności – Czynniki – Skutki. Badania zróżnicowania rozwoju obszarów wiejskich, [w:] Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian, (red.) A. Rosner, IRWiR PAN, Warszawa, 11-26
7. Jenks G.F. (1967):*The Data Model Concept in Statistical Mapping*, *International Yearbook of Cartography* 7.
8. Kłodziński M. (2008): Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w Polsce, [w:] Polska wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej. Dylematy i kierunki przemian, (red.) M. Drygasa i A. Rosnera, IRWiR PAN, Warszawa, 15-24.
9. Kostrowicki J.(1976): Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna. Zagadnienia badawcze i planistyczne. *Przegląd Geograficzny* XLVIII, 4: 176.
10. Kutkowska B., Czarnecki A., Łabędzki H., Struś M.(2010): Modele rozwoju dla terenów urbanizujących się w obrębie wielofunkcyjnych obszarów wiejskich w regionie Dolnego Śląska, Wrocław.

11. Mazur M. (2018): Ocena potencjału obszarów wiejskich do rozwoju funkcji rolniczo-leśnej, przyrodniczo-krajobrazowej, turystyczno-rekreacyjnej, rezydencjalno-mieszkaniowej i społeczno-kulturowej, Raport Końcowy. Warszawa.
12. Ossowska L. (2012): Renta położenia jako determinanta rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce, Wyd. UP w Poznaniu, Poznań.
13. Rosner A., (2002): Wiejskie obszary skumulowanych barier rozwojowych, (w:) Rosner A. red. Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych, IRWiR PAN, Warszawa.
14. Stanny M. (2013): Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, IRWiR PAN, Warszawa.
15. Stola W. (1987): Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski. Próba metodyczna, Prace Habilitacyjne, IGiPZ PAN, Ossolineum, Wrocław.
16. Stola W. (1992): Typologia i regionalizacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski, IERiGŻ, Warszawa
17. Van Huylenbroeck G., Vandermeulen V., Meetepenningen E., Verspecht A. (2007): Multifunctionality of Agriculture: A Review of Definitions, Evidence and Instruments, Living Reviews in Landscape Research, 1, 3.
18. Van Huylenbroek G., Durand G. eds. (2003): Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development Ashgate, Aldershot.
19. Wilkin J. (2009): Wielofunkcyjność rolnictwa – konceptualizacja i operacjonalizacja zjawiska, *Wieś i Rolnictwo* 4 (145): 9–28.
20. Wilson G. A. (2009): The spatiality of multifunctional agriculture: a human geography perspective *Geoforum* 40.
21. Wilson G.A. (2008): From ‘weak’ to ‘strong’ multifunctionality: Conceptualising farm-level multifunctional transitional pathways, *Journal of Rural Studies* 24, 367-383.